

A. Ramanausko–Vanago

LAISVĖS KOVŲ TAKAIS

Žygio gidas
Puvočiai-Kasčiūnai-Puvočiai

TURINYS

	Sudarytojo žodis	4
	A. Ramanauskas-Vanagas. Biografija	6
	1 Puvočių kaimas	12
	2 Dubininko kaimas	14
	3 Viršurodukio kaimas.....	18
	4 Merkio rinktinės partizanų apdovanojimo vieta	26
	5 Sąskrydžio dalyvių pietų vieta	28
	6 Vytauto Kraunelio-Žilvičio ir Antano Ivanausko-Šturmo bunkerio vieta	32
	Istorija apie brolio išvadavimą	34
	7 Gardino tėvūnijos partizanų žūties vieta	36
	Istorija apie pabėgimą iš kalėjimo	42
	8 Milžino būrio žūties vieta	46
	9 Trasninko kaimas	52
	10 Trasninko kaimo kapinės ir partizano Narsučio kapas	60
	11 Kasčiūnų kaimo kapinės ir partizanų kapai	66
	12 Priesaikos kalnas	74
	13 A. Ramanausko-Vanago vadavietė, Jakavonių sodyba	78
	Darbas bunkeryje su partizanų vadu J. Vitkumi-Kazimieraičiu	86
	Kaip buvo suplanuotas Merkinės miestelio puolimas	88
	14 Puvočių kaimas ir kabantis tiltas	96
	Dzūkijos partizanų himnas	103

Iš istorijos mes žinome, kad ne visada kova laimima, nors kovojama už teisų reikalą. Taip šį kartą atsitiko ir lietuviams partizanams. Tauriausieji Lietuvos sūnūs ir dukros žuvo vienas po kito kovoje su nepalyginamai gausesniu priešu, bet jam nepasidavė. Mūsų gretas priešas per dešimt metų išžudė, nes Vakarai tik kalbėjo, bet nieko ryžtingo nenusprendė ir nepadarė. Tačiau lietuvių tauta dar nežuvus. Mes tiek metų išsilaikėme kovodami tik jos sveikėjo kamieno dvasiškai ir medžiagiškai remiami. Mes gyvenome ir kovojome vadovaudamiesi visos tautos kilniais idealais. Tie idealai nežuvo ir tautoje tebėra gyvi.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

MIELAS ŽYGEIVI,

Lietuvos partizanų istorija – tai Lietuvos garbės istorija. Lietuvos valstybingumo idėjos tęstinumo ypač sudėtingomis sąlygomis istorija. Ir ši istorija yra apie tuos, kas, partizano L. Baliukevičiaus-Dzūko žodžiais tariant, nepabūgo sunkios savo dalios, bet priešingai, rodydami galingą dvasinę stiprybę, stojo žmogiškumo, tiesos ir teisėtumo sargybon.

1944 m. vasarą Lietuvą antrą kartą okupavo Sovietų Sąjunga. Okupacinis režimas be gailesčio ėmėsi masinių lietuvių areštų, trėmimų į Sibirą, žudymų ir kankinimų kalėjimuose. Atsakydami į prasidėjusį terorą, lietuviai jungėsi į rezistencinį judėjimą kovai už savo krašto išlaisvinimą. Partizaninis judėjimas greit išaugo į pagrindinę organizaciją su aiškia struktūra, ryšių sistema, pogrindžio spauda. Su okupantais kovojantiems Lietuvos partizanams vadovavo tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkai.

Laisvės kovą stiprino viltis, kad Lietuvai atgauti nepriklausomybę padės Vakarų demokratinės šalys ir, Vanago žodžiais tariant, nepalaužiama lietuvių tautos valia sujungs su laisvojo pasaulio tvirtu nusistatymu ir jėga tam, kad XX amžiaus civilizacijos gėda būtų visiems laikams nušluota nuo viso Žemės rutulio paviršiaus.

Ginkluota kova tęsėsi iki 1953 m. Kare po karo žuvo per 20 000 Lietuvos partizanų.

Apie nepaprastą partizanų laikyseną okupacijos sąlygomis šiandieną mums primena bunkerių duobės, pakelėse, palaukėse miškuose rymantys kryžiai, gausus dokumentų ir fotografijų archyvas, amžininkų ir pačių rezistencinio judėjimo dalyvių liudijimai.

Lietuvos rezistencinio judėjimo simboliu tapo Adolfas Ramanauskas, slapyvardžiu Vanagas. Nepaprasto likimo lietuvis. Mokytojas, partizanas, uolus ir nepamainomas partizanų vadas. Nesutikęs kolaboruoti, pasitraukęs į pogrindį ir čia visa savo siela atsidėjęs rezistencinei kovai.

Išliko gyvas ir fiziškai dalinai laisvas iki pat 1956 m. rudens, kai buvo išduotas. Nukankintas ir nužudytas 1957 m. Užkastas bevardėse kapinėse Vilniuje, kad atmintis apie jo asmenybę ir lietuvių nesutaikymą su okupacija taptų niekuo. Visgi Lietuva tapo laisva ir atmintis apie nepasidavusią tautą prasiveržė gyvenimui.

Simboliška, kad 2018 m., minint 100-ąsias Adolfo Ramanausko-Vanago gimimo metines, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centrui pavyko rasti Vanago palaikus ir Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) gynybos pajėgų vadas, LLKS 1949 m. Vasario 16-osios deklaracijos signataras ir faktinis 1953–1957 m. su okupacine valdžia kovojusios Lietuvos valstybės vadovas su derama pagarba perlaidotas valstybės vadovų panteone Vilniuje 2018 m. spalio 6 d.

Mes gi kviečiame į žygį takais ir miško keliukais, per kaimus ir pamerkių pievomis, vietas, kur davė priesaikas, planavo Merkinės puolimą, svajojo apie laisvą Lietuvą, fotografavosi ir kovojo LLKS Tarybos 1949 m. Vasario 16 d. Deklaracijos signataras A. Ramanauskas-Vanagas bei jo bendražygiai. Būtent į Merkinės miškus išėjo partizanauti buvęs Alytaus mokytojų seminarijos mokytojas. 1945 m. rugpjūčio 1 d. Nedzingėje įvykusio pirmo susitikimo tarp Juozo Vitkaus-Kazimieraičio ir *Vanago* metu, *Kazimieraitis* jau buvo girdėjęs apie Vanago asmenybę, pasiūlė jam jungtis prie savo organizacijos. Šis sutiko. Vanago vadovaujamas batalionas performuotas į Merkinės batalioną, o Vanagas paskirtas Merkinės bataliono vadu. 1947 m. rugsėjo 25 d. Vanagai tapus Dainavos apygardos vadu, Merkinės batalionas iš pagarbos Vanagai pavadinamas Vanago grupe. Vanagas apie tai vėliau rašė:

Man buvo labai nepatogu, kad Merkinės bataliono partizanai savo grupės pavadinimu pasirinko mano slapyvardį, nes nesijaučiau, jog to būčiau nusipelnęs.

Žiedinio tako ilgis 22 km. Žygį pradėti galima iš bet kurio tako taško. Trasa nužymėta žaliomis granatomis ir rodyklėmis.

ADOLFAS RAMANAUSKAS– VANAGAS. BIOGRAFIJA*

* Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimų centro medžiaga

✓ Apdovanojimai A. Ramanauskui-
Vanagai. V. Balkūno nuotrauka

- 1918** Adolfas Ramanauskas gimė 1918 m. kovo 6 d. JAV.
- 1921** Su tėvais grįžo į Lietuvą.
- 1937** A. Ramanauskas, baigęs „Žiburio“ gimnaziją Lazdijuose, įstojo į Klaipėdos pedagoginį institutą, bet Vokietijai okupavus Klaipėdos kraštą baigė Panevėžio valstybinį pedagoginį institutą.
- 1940** Baigė Kauno karo mokyklą (XV aspirantų laida).
- 1940–1942** Dirbo Guronų ir Aukštakalnio mokyklose (Lazdijų vls.) mokytoju.
- 1941** Birželio sukilimo metu nuo birželio 23 d. iki liepos 7 d. buvo valstybės turtą Druskininkuose saugojančio būrio vadas.
- 1942–1945** Dėstė Alytaus mokytojų seminarijoje.
- 1945** Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, 1945 m. balandžio mėn. apsisprendė ginklu kovoti už Lietuvos laisvę. Tų pačių metų birželio 2 d. Nemunaityje priėmė partizano priesaiką ir prisaikdino 120 būrio kovotojų, pasirinko Vanago slapyvardį.
- A. Ramanauskas-Vanagas iš pradžių vadovavo Nemunaičio apylinkės partizanų būriui. Būdamas gabus organizatorius, suvienijo Merkinės ir Alovės valsčiuje išsibarsčiusius partizanų būrius į 140 vyrų kuopą ir jai vadovavo. 1945 m. rudenį ji tapo Dzūkų grupės dalimi. Vėliau kuopa buvo performuota į batalioną, o A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas jo vadu. 1945 m. A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas Merkio rinktinės vadu. 1945 m. gruodį vadovavo Merkinės puolimui.
- 1945 m. spalio 7 d. Nedzingės bažnyčioje susituokė su Birute Mažeikaite, Dainavos apygardos partizane, slapyvardžiu „Vanda“.
- 1948 m. jiems gimė duktė Auksutė.
- 1946** 1946 m. balandžio 23 d. A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas Dainavos apygardos vado pirmuoju pavaduotoju.

- 1947** 1947 m. rugsėjo 24–25 d. per surengtus slaptus rinkimus Dainavos apygardos vadų sąskrydyje išrinktas šios apygardos partizanų vadu.
- 1948** 1948 m. A. Ramanauskas-Vanagas išrinktas Pietų Lietuvos partizanų srities vadu.
- A. Ramanauskas-Vanagas dalyvavo 9 kautynėse, daliai jų pats vadovavo. 1946 m. balandžio 9 d. A. Ramanauskas-Vanagas už organizacinį darbą pasipriešinimo sąjūdyje apdovanotas Uolumo juoste, už vadovavimą puolant Merkinę – Narsumo juoste.
- 1949** 1949 m. už narsumą ir nuopelnus pasipriešinimo sąjūdžiui apdovanotas 2-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžiumi su kardais.

1950 1950 m. LLKS tarybos prezidiumas už drąsą, pasiaukojimą, sumanų vadovavimą ir organizacinio darbo nuopelnus A. Ramanauską-Vanagą apdovanojo 1-os ir 2-os rūšies 1-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžiais su kardais. Nuėjęs ilgą ir pavojingą kelią pėsčiomis iš Dzūkijos į Radviliškio rajoną, 1949 m. vasario 2–22 d. A. Ramanauskas-Vanagas dalyvavo Minaičių kaime įrengtame bunkeryje visos Lietuvos vyriausiųjų partizanų vadų suvažiavime, kurio metu buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS) ir sudaryta vyriausioji partizanų vadovybė – vienintelė teisėta valdžia sovietų okupuotoje Lietuvoje – bei priimta 1949 m. Vasario 16-osios LLKS tarybos Deklaracija, kurios signataru tapo ir A. Ramanauskas. Suvažiavimas A. Ramanauską-Vanagą patvirtino Pietų Lietuvos srities vadu. Vasario 23 d. LLKS prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis-Vytautas Vanagą paskyrė LLKS prezidiumo pirmininko pirmuoju pavaduotoju.

1950 m. pradžioje Vanagas paskirtas LLKS gynybos pajėgų vadu. Vanagai suteiktas partizanų pulkininko leitenanto laipsnis.

Būdamas darbštus ir principingas, A. Ramanauskas-Vanagas rodė gerą pavyzdį kitiems kovotojams.

Jo veikloje atsispindėjo ir pedagogo, ir karininko savybės. Suprasdamas, kad be ginkluotojo pasipriešinimo vyksta ir idėjinė politinė kova, A. Ramanauskas-Vanagas ypač daug dėmesio skyrė partizanų spaudai. Kartu su bendražygiais rengė ir leido laikraščius „Trečias skambutis“, „Laisvės varpas“, „Mylėk tėvynę“, „Partizanas“ ir kt. Kaip partizanų vadas, buvo pelnęs didelį autoritetą, stengėsi kiek įmanoma griežčiau kontroliuoti drausmę partizanų gretose, nesitaikstė ir baudė savivaliaujančius ir teršiančius laisvės kovotojų vardą.

1951 1951 m. sunkiai susirgus LLKS tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui-Vytautui, A. Ramanauskas-Vanagas, kaip pirmasis jo pavaduotojas, ėjo LLKS tarybos prezidiumo pirmininko pareigas. 1953 m. okupantams suėmus Joną Žemaitį-Vytautą, A. Ramanauskas-Vanagas liko aukščiausias LLKS ir dėl nepriklausomybės kovojančios Lietuvos pareigūnas, net okupantų vadintas partizanų generolu.

1953 Pasibaigus ginkluotai partizaninei laisvės kovai, nuo 1953 m. su šeima besislapstydamas A. Ramanauskas-Vanagas, kaip LLKS ginkluotųjų pajėgų vadas, rengė pažymėjimus, kuriuos tvirtino antspaudu bei parašu ir įteikdavo aktyviausiems partizanų rėmėjams. A. Ramanauskas-Vanagas tuo metu parašė trijų dalių atsiminimus

„Partizanų gretose“. Jų rašymas tuo metu liudija apie nepalaužiamą A. Ramanausko-Vanago tikėjimą, kad ateityje Lietuva vis tiek bus laisva ir tikroji Laisvės kovų istorija bus reikalinga. Šiuos atsiminimus jis slėpė pas patikimus žmones įvairiose Pietų Lietuvos vietose, tikėdamasis, kad dalis jų vis tiek išliks.

1956 Visą laisvės kovų laikotarpį KGB įnirtingai ieškojo partizanų vado A. Ramanausko-Vanago ir partizanės jo žmonos. Jų paieškai vadovavo aukščiausi LSSR KGB pareigūnai. Suimti Ramanauskus KGB pavyko tik po 11 partizaninės kovos metų – 1956 m. spalio 12 d. Tą dieną A. Ramanauskas ir jo žmona Birutė buvo išduoti ir suimti Kaune ir iš karto išvežti į KGB kalėjimą Vilniuje. Nuo pat pirmųjų tardymo valandų partizanų vadas buvo žiauriai kankinamas. Sunkiai sužalotas ir be sąmonės A. Ramanauskas-Vanagas buvo nugabentas į Lukiškių kalėjimo ligoninę. Moraliai ir fiziškai A. Ramanauskas-Vanagas buvo kankinamas beveik metus.

1957 1957 m. rugsėjo 24–25 d. Vilniuje posėdžiavusio LSSR Aukščiausiojo Teismo partizanų vadas nuteistas mirti ir buvo nužudytas tų pačių metų lapkričio 29 d. Vilniuje. A. Ramanausko-Vanago žmona partizanė B. Mažeikaitė-Ramanauskienė okupantų teismo nuteista 8 metus kalėti lageriuose.

1997 Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę A. Ramanausko-Vanago nuopelnai buvo aukštai įvertinti. 1997 m. gruodžio 22 d. jam suteiktas Kario savanorio statusas.

1998 Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. sausio 26 d. dekretu jam patvirtintas dimisijos brigados generolo laipsnis. Taip pat buvo įteisinti Lietuvos partizanų aukščiausiosios vadovybės apdovanojimai – 2-ojo ir 1-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžiai su kardais: Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. kovo 6 d. dekretu A. Ramanauskui-Vanagai suteiktas Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordinas (Komandoro didysis kryžius).

1999 1999 m. vasario 1 d. dekretu – Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinas (Didysis kryžius).

2018 Po išsamių ir ilgalaikių Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojų tyrimų ir paieškų 2018 m. birželio mėn. pavyko nustatyti A. Ramanausko-Vanago palaikų užkasimo vietą Vilniaus Našlaičių kapinėse. 2018 m. spalio 6 d. partizanų vado palaikai iškilmingai palaidoti Antakalnio kapinėse, Valstybės vadovų panteone.

**A. RAMANAUSKAS-VANAGAS
SAVO ATSIMINIMUOSE RAŠĖ:**

Visi esame lygūs kovos broliai ir tarp mūsų nėra nei pono, nei tarno, nei buožės, nei berno, nes kovojame ne dėl dvaro ar aukštos ir pelningos vietos. Mes visi teturime vieną troškimą – iškovoti Lietuvai laisvę ir, jeigu Dievo bus leista, su visa tauta dalyvauti toje neįsivaizduojamo džiaugsmo šventėje, su visa tauta kurti tikrai laisvą, kultūringą, demokratijos principais pagrįstą nepriklausomos Lietuvos gyvenimą.

Šiandien įvertinus generolo A. Ramanausko-Vanago veiklą galima vienareikšmiškai teigti, kad jis – Lietuvos laisvės kovotojas-idealistas, viena ryškiausių pokario ginkluotojo pasipriešinimo asmenybių.

1

PUVOČIŲ KAIMAS

Puvočiai minimi jau XV a. pab. Tuomet jie vadinti Puhacze. 1920–1939 m. Merkio upe buvo pravažta demarkacinė siena tarp Lietuvos ir Lenkijos valstybių. Upė kaimą dalijo į dvi dalis: kairiajame krante esanti kaimo dalis priklausė Lenkijai, o dešinysis krantas – Lietuvai. Puvočių kaimas ne kartą paminėtas A. Ramanausko-Vanago atsiminimų knygoje.

Apie pasivaikščiojimus po Dzūkijos kaimus 1949 m. vasario 10 d. įrašą paliko ir L. Baliukevičius-Dzūkas savo dienoraštyje:

Su Guoba mes iškeliajom pėsti. Buvo graži ir maloni žiemos naktis. Truputį ūkanota, bet eiti pakankamai šviesu. Kaimai skendėjo visiškoje tyloje, ir tik po mūsų kojomis girgždąs sniegas ardė tą tylą. Kaip malonu tokiomis naktimis keliauti, o ypačiai man, praleidžiančiam bunkeryje ištisas savaites. Ištisos savaitės, mėnesiai ir metai po žeme – tai tikrai menki šposai. Ir kai tenka dienoti, tai atpratusios nuo dienos šviesos akys bent porą valandų ašaroja.¹

¹ *Lionginas Baliukevičius-Dzūkas, Partizano dienoraštis, Vilnius, 2006, p. 82*

*Puvočių kaimas iš paukščio skrydžio
V. Vyšniausko nuotrauka, 2022 m.*

DUBININKO KAIMAS

Dubininkas yra etnografinis padirko užstatymo kaimas Skroblaus upelio žemupyje. Dubininko kaimo vardas minimas 1742 – 1748 m. sudarytose Merkinės parapijos metrikų knygoje.

Kaimo pavadinimo kilmė sietina su tuo, kad kaimas yra tarsi dubenyje apsuptas stačių šlaitų. Tokį įspūdį apie kaimą užrašė ir A. Ramanauskas-Vanagas:

<...> Po pietų išvykome pas Kazimieraitį. Kelionė buvo varginanti, bet labai įdomi. Smėlingieji šilai – tai ne „Ukrainos“ miškai. („Ukraina“ partizanai praminė derlingesnes vietas, nes ten žmonės buvo turtingesni ir partizanus galėdavo geriau pamaitinti, dosniau sušelpiti.). Miškai šiluose, tiesa, reti, bet užtat labai didelių plotų. Ėjome labai ilgai, be jokio sustojimo vis tokiu pat mišku. Galiausiai Daktaras su Siaubu prisipažino, kad jau senokai klaidžioja. Pagaliau išsimušėme į **Dubininko** kaimo pakraštį. Čia man buvo labai gražu: iki tol dar nebuvo matęs kaimo, neišsiskirsčiusio vienkiesiais. Šis kaimas tikrai buvo tarsi dubenyje. Per kaimą tekėjo gražus upelis, iš visų pusių jį supo aukšti smėlėti krantai ir miškas. Būčiau dar ilgai žiopsojęs, bet Daktaras paragino eiti, nes kelio dar pakaksia, o jau jautėmės pavargę.¹

¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 96, 97*

Dubininko kaimas iš paukščio skrydžio
V. Vyšniausko nuotrauka

Viršurodukio kaimas iš paukščio skrydžio
V. Vyšniausko nuotrauka, 2023 m.

VIRŠURODUKIO KAIMAS

Viršurodukio kaimas partizaninių kovų istorijoje visada bus prisimenamas kaip vieta, kur 1946 m. balandžio 19 d. įvyko Merkinės ir Druskininkų batalionų partizanų pagerbimas.

Prieš tai pirmieji du partizanų pagerbimo sąskrydžiai įvyko Šarūno rinktinėje: 1946 m. balandžio 9 d. Žaliamiškyje, tarp Leipalingio ir Merkinės, o po 4 dienų Leipalingio girioje, prie Butelionių kaimo.

^ Merkio rinktinės
partizanų apdovanojimas
1948 m. Palkabalio kaime.

Nuotrauka iš A. Kašėtos
rinkinio

Apie tai, kaip gimė partizanų paskatinimo idėja
užrašyta A. Ramanausko-Vanago atsiminimuose:

Kazimieraičiui pavedus, parengiau pasižymėjusių partizanų apdovanojimo taisykles ir specialius pažymėjimus tokiems partizanams. Tuos pažymėjimus atspausdinome rotatoriumi. Atitinkamą klišę nupiešė Kazimieraitis, o man teko išpjaustyti ją medyje, nes Kazimieraičio akys buvo silpnesnės.

Rinkome reikiamus duomenis iš visos A. apygardos. Norėjome, kad partizanai pajustų, jog jų žygiai vertinami, tikėjomės, kad tai bus paskatinimas ateičiai. Norėjome ne tik bausti už blogus darbus, bet ir pagirti už sąžiningą pareigų vykdymą ir narsumą kovoje su priešu.

Partizanas galėjo būti apdovanotas Narsumo juostele ir Uolumo juostele po vieną kartą. Pažymėjime buvo konkrečiai išvardijama, kas, už ką ir kam suteikiama. Išrikiuoto dalinio akivaizdoje vadas turėjo prisegti apdovanojamajam prie krūtinės atitinkamą ženklą ir įteikti atskiru numeriu pažymėtą ir parašais bei spaudu patvirtintą pažymėjimą. Antras pažymėjimo originalas likdavo apygardos štabe.

Pagal nuostatus juostelėmis galėjo būti pažymimi ir sėslieji partizanai bei partizanų rėmėjai.

Be tų darbų, kurie man buvo skiriami ryšium su A. apygardos štabo veikla, turėjau tvarkytis ir su Merkio rinktine. Darbo buvo daug, užtat dienos skriste praskrisdavo. Mums sekėsi.

*'A. Ramanauskas-Vanagas.
Daugel krito sūnų... Vilnius,
1991, p. 161*

Sąskrydžių organizavimas reikalavo nemažų pastangų, geros koordinacijos. Rinktinių vadovybei reikėdavo sugaišti daug laiko aplankant visus rinktinės partizanus, surenkant ir patikslinant duomenis, reikalingus kovotojams pažymėti. Pasiruošti turėjo ir eiliniai partizanai. Visa tai gana vaizdžiai prisimena sąskrydžio, vykusio prie Palkabalio kaimo 1948 metų pavasarį, dalyvė, partizanė Antanina Lukšytė-Garšvienė-Milda:

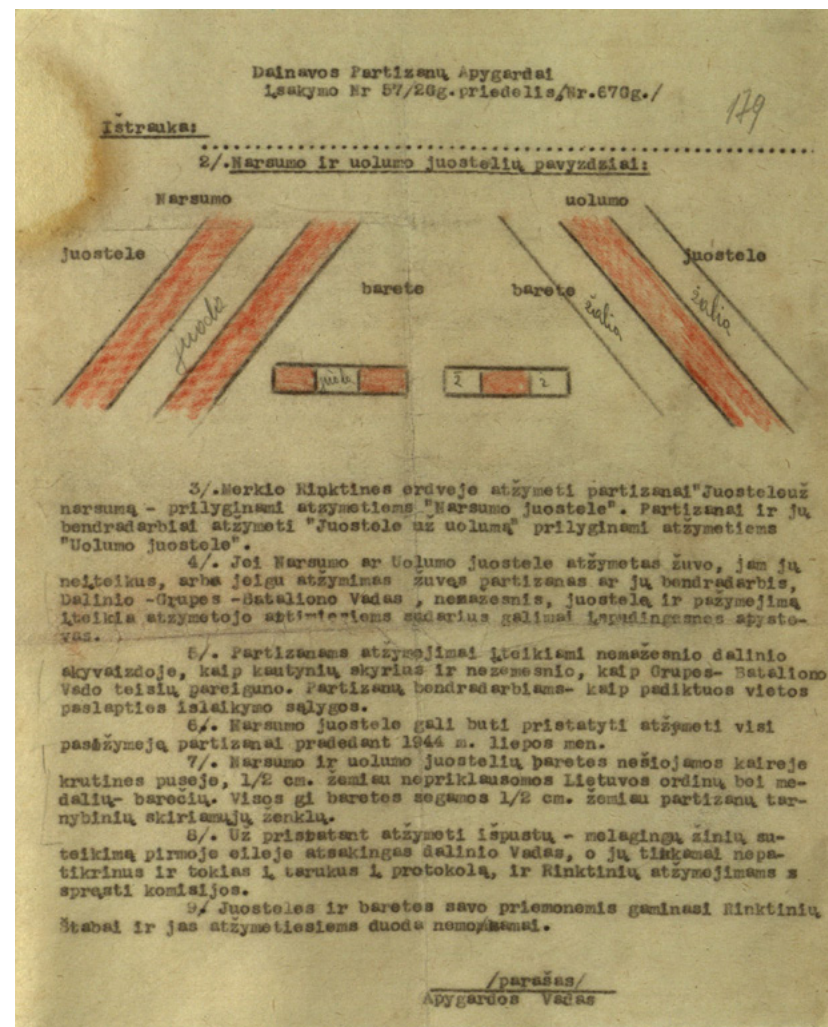
Mes labai atsakingai ruošėmės šiam sąskrydžiui. Rengėmės kovos teorijos ir praktikos egzaminams. Teko ir man daug paplušėti prie rašomosios mašinėlės... Spausdinti, dauginti konspektus. Rinktinės vadas Merkys su pavaduotoju Vincu Kalanta-Nemunu, štabo viršininku Juliumi Karpiu-Vieversiu visą mėnesį „vaikė“ partizanus po miškus. Visi turėjo mokėti nepriekaištingą rikiuotę, žinoti, kaip pavojaus atveju šliaužti, nekvėpuoti, pulti, dengti.

^ Iš kairės:
Marytė Budėnaitė-Birutė,
Lionginas Baliukevičius-Dzūkas,
Antanina Lukšytė-Milda,
Sofija Budėnaitė-Ramunė,
Adolfas Ramanauskas-Vanagas,
Pranė Korkutytė-Akacija. 1948 m.

Nuotrauka iš LGGRTC Okupacijų
ir laisvės kovų muziejaus fondų

✓ Dainavos apygardos
vado įsakymo Nr. 57/2
dėl partizanų pasižymė-
jimo ženklų (Narsumo ir
Uolumo juostelių) priedas.

Ilustracija iš Lietuvos
ypatingojo archyvo (toliau
LYA), f. K-1, ap. 58, b.
44618/3, t. 14, l. 189.

Apie vadovybės pastangas ir pasiruošimą 1946 m. balandžio 19 d. apdovanojimams ir pačią apdovanojimų dieną A. Ramanauskas rašė:

Nemaža teko sugaišti laiko, kad aplankytume visus Merkio rinktinės partizanus, surinktume ir patikrintume duomenis, kurių reikia partizanams pagerbti. Šiuos darbus buvau įpusėjęs dar tada, kai drauge su manimi gyveno Kazimieraitis. Tuo metu paruošiau dokumentus apie Merkinės ir Druskininkų bataliono vyrus. Dabar buvau bebaigiąs tokią dokumentaciją ir apie Marcinkonių batalioną.

Lankydamasis Žaliamiškyje, su Kazimieraičiu buvau susitaręs, kad Merkinės ir Druskininkų bataliono vyrus apdovanosime balandžio 19 dieną. Buvo sutarta dėl vietos prie Nemuno, kur Bevardis su keliais vyrais turėjo pasitikti Kazimieraitį ir kitus svečius, kurie atvyks į iškilmes.

Besiruošdami naujam partizanų apdovanojimui, su Gegučiu ir Strazdu nuvykome pas Ramunėlį ir, gavę tos šeimos sutikimą su jų žinia miške įsirengti bunkerį, parinkome tinkamą vietą. Vienas šios šeimos sūnus nebuvo stojęs kariuomenėn ir dėl to slapstėsi, bet dabar apsiėmė paruošti bunkerui miško medžiagą. Tai jis vėliau pasirinko Ramunėlio slapyvardį.

Kaip tik tos pačios dienos vakarą ant plento ties Norulių kaimu Bevardis su keliais vyrais paruošė pasalas po plėšikavimo Merkinėn važiuojantiems enkavedistams. Du iš jų nukovė ir paėmė ginklus. Tuoju paaiškėjo, kad nukautieji enkavedistai priklausė Merkinės tilto apsaugos garnizonui. Šio garnizono kariai, savo viršininkų vadovaujami, laisvalaikiu kaip tik ir plėšikaudavo šių apylinkių kaimuose. Tokia pamoka padarė galą minėto garnizono enkavedistų plėšikavimams.

Kai kurie partizanai, tiek užpuolę šiuos rusus, tiek tuo metu naktį Merkinėje nukovę sargybinių bei į jų būstinę įmetę granatas, tik ieškojo progos parodyti savo narsumą ir gauti būsimų iškilmių metu kokį nors apdovanojimą. Tokių ir panašių atsitikimų buvo nemaža.

Beregint priartėjo ir balandžio 19-oji. Pasitaręs su vietovių žinovais, nusprendžiau susirinkimui parinkti Rodukos kaimą. Iš anksto į visas puses išsiuntinėčiau ryšininkus, kurie vieni težinojo pasirinktąją vietovę ir turėjo atvesti ten partizanus į iškilmes.

^ Partizanas Vincas-Ivanauskas-Gegutis
Nuotrauka iš A. Kašėtos rinkinio

< Viršurodukio kaime
ant vieno iš praeinamų
gyvenamųjų pastatų
yra ši atminimo lentelė.

Aš su Gegučiu dar balandžio 18-osios popietę nusigavau Rodukon. Tai buvo nedidelis kaimelis mažoje miško aikštelėje, gana atokiai nuo kitų kaimų. Mes abu apėjome visus to kaimelio gyventojus ir numatėme, kur ir kiek partizanų galės apsistoti poilsio ir kur bus pavalgydinti. Visais ūkio reikalais rūpinosi partizanai Briedis, Šturmas ir Žilvitis, nes jie geriausiai pažino aplinkinių kaimų gyventojus. Kol vyks partizanų susirinkimas, aplinkiniuose kaimuose buvo išstatyta civilių gyventojų žvalgyba, turėjusi mus perspėti pavojaus atveju.

Naktį į Rodukos kaimelį atvyko partizanų dalinėliai – vieni anksčiau, kiti net prieš pat rytą. Sargyba atvykusiuosius perduodavo budinčiam partizanui, kuris juos nuvesdavo numatyton vieton poilsio. Rytą Rodukos kaimelyje buvo apie devyniasdešimt partizanų ir jų vadų. Netrukus mišku atvyko ir Kazimieraitis, lydimas Antanaičio, Jūrininko, Siaubo ir kitų žemesniųjų vadų, bei keletas eilinių kovotojų.¹

¹ A. Ramanauskas-Vanagas.
Daugel krito sūnų... Vilnius,
1991, p. 213-214

4

MERKIO RINKTINĖS PARTIZANŲ APDO- VANOJIMŲ VIETA

Ši miško aikštelė, jeigu nebūtų čia informacinio stendo, niekuo neišsiskirtų. O būtent čia įvyko partizanų apdovanojimo ceremonija.

Apie pačią apdovanojimų ceremoniją Vanagas atsimini-muose užsimena kukliai nurodydamas, kad „Iškilmėse kaip svečiai dalyvavo ir Merkys bei būrio vadas Rugys. Ceremo-nija buvo panaši į tą, kokia buvo Žaliamiškyje ar Leipalingio girioje“. Tad verta pacituoti tų apdovanojimų aprašymą:

<...> aikštelėje buvo išrikiuota apie šimtas dvidešimt partizanų. Sudarydami statų kampą su šia rikiuote, išsirikiavo svečiai, atvykę dalyvauti iškilmėse. Visiems ginklu gerbiant ir garbės sargybai lydint, buvo atnešta trispalvė vėliava. Netrukus atvyko ir Kazimieraitis, štabo darbuotojo Diemedžio lydimas. Doktoras sutiko jį raportu. Kazimieraitis apėjo rikiuotėje stovinčius partizanus ir pasisveikino su jais. Po Daktaro įžanginio žodžio Kazimieraitis buvo pakviestas įteikti apdovanojamiems partizanams pažymėjimus ir prisegti jiems prie krūtinės atitinkamus ženklus.¹

¹ A. Ramanauskas-
Vanagas. *Daugel
krito sūnų...* Vilnius,
1991, p. 200

< Šarūno ir Merkio rinktinės partizanai, 1949 m.

Pirmas iš kairės Juozas Gegužis-Diemedis, antras iš kairės Bernardas Navickas-Girinis.

Nuotrauka iš LGGRTC Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus fondų

✓ Miško aikštelė, kurioje vyko partizanų apdovanojimo ceremonija.

SĄSKRYDŽIO DALYVIŲ PIETŲ VIETA

Po oficialiosios dalies partizanų dar laukė iškilmingi pietūs, apie kuriuos, savo knygoje „Daugel krito sūnų...“ užsimena Adolfas Ramanauskas – Vanagas. Vaišes sutiko paruošti partizanų rėmėjas Antanas Volungevičius-Desantas (gim. 1906 m.), kurio sodybos trobesiai stovėjo šioje vietoje, atskiroje miško aikštelėje. Iki šių dienų pastatai neišliko.

Volungevičių šeima buvo daugiavaikė, savos žemės neturėjo, gyveno varganai, todėl pietums reikalingus maisto produktus iš gretimų apylinkių surinko partizanai Briedis, Šturmas ir Žilvitis.

Ruošti valgius sodybos šeimininkei levai padėjo Malvina, kurią iš Norulių kaimo sąskrydžio išvakarėse atsivedė jos vyras partizanas Jonas Ivanauskas-Rugys. Malvinos prisiminimai apie šį įsimintą jos gyvenimo įvykį buvo labai vertingi ir įdomūs, padėję atkurti gana autentišką partizanų pietų vaizdą. Valgius moterys gamino troboje, o pietų stalas stovėjo kieme. Diena buvo pavasariškai maloni, retkarčiais švietė saulė. Partizanai prie vandens statinės plovėsi rankas ir grupėmis sėdo už stalo. Jokių lėkščių, šaukštų, šakučių ir peilių nebuvo. Partizanai maistą valgė rankomis.

^ Pietaujantys Merkio rinktinės partizanai.

Kairėj priklausęs Lioginas Baliukevičius-Dzūkas. Šalia Dzūko – Petras Savickas-Kregždė.

Dešinėj sėdi Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Šalia Vanago guli Bernardas Navickas-Girinis. Virš šio Pranas Ivanauskas-Bevardis.

Bernardui Navickui iš dešinės Juozas Kopka-Naras.

Pirmas iš kairės stovi Viktoras Kazlauskas-Paukštis, antras (panašus) Benediktas Labėnas-Kariūnas, trečias Stasys Klimašauskas-Genys, ketvirtas Julius Karpis-Vieversys (?). 1948 m.

Nuotrauka iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, P-21604

^ SĄSKRYDŽIO DALYVIŲ
PIETŲ VIETA.

M.Černiausko nuotr.
2024 m.

Visą pusdienį, kol partizanai rinkosi, pietavo ir išsiskirstė, moterys iš trobos neišėjo. Kad valgiai būtų laiku paruošti ir iš virtuvės ant stalo paduoti, rūpinosi sodybos šeimininkas. Pietų metu jis, kaip partizanų rėmėjas, buvo pagerbtas.

Partizanai, kurių buvo apie šimtą, džiaugėsi galėdami su bendražygiais susėsti prie vieno stalo, paskanauti šviežiai paruoštų valgių, padainuoti mėgstamų dainų. Eilinių kovotojų nuotaiką kėlė aukšto rango vadų dalyvavimas vaišėse, galimybė pabendrauti, pasiklausti jų kalbų. Ypatingo dėmesio susilaukė A partizanų apygardos vadas, Lietuvos kariuomenės pulkininkas Juozas Vitkus-Kazimieraitis, apie kurį visi nemažai buvo girdėję, tačiau daugelis matė pirmą kartą. Pietūs užsitęsė iki sutemų, šeimininkams ne kartą teko šildyti maistą, tačiau viskas vyko sklandžiai.

Partizanų vadai buvo patenkinti renginio sėkme. Juos ypač džiugino tai, kad dalyvavusieji nors trumpam galėjo atsipalaiduoti nuo mirtinų pavojų kasdienybės ir pakilios nuotaikos išsiskirstyti į savo veikimo rajonus. Renginio sėkmę didžia dalimi lėmė ne tik pačių partizanų organizuotumas, bet ir patikimi jų ryšiai su aplinkinių kaimų gyventojais.

Po sodyboje įvykusio partizanų sambūrio Desantas įstojo į Laisvės kovotojų gretas, kuriose išbuvo kiek ilgiau nei trejus metus. 1949 m. birželio 19 d. čekistinės operacijos metu buvo suimtas ir nuteistas 25-riems metams. Kalėjo įvairiuose lageriuose Sibire ir Kazachstane.

Desantui išėjus partizanauti, 1947 m. gruodžio 17 d. į Sibirą buvo ištremta jo žmona leva su penkiais vaikais. Keturiolikmetis sūnus Vaclovas nuo trėmimo pabėgo, tapo partizanų. Žuvo 1949 m. balandžio 13 d. kartu su keturiais Miižino būrio partizanais. Vos trijų metų sūnus Algirdas mirė Sibire. Kitais metais kartu su tėvais ištremta Desanto brolio Vinco šeima.

Okupantai, siekdami kuo greičiau palaužti ginkluotą pasipriešinimą, trėmė ne tik partizanų gimines, bet ir tuos, kurie rėmė ir prijaudė laisvės kovotojams. Iš Viršurudukio į Sibirą ištremta virš ketvirtadalio visų gyventojų. Ištremtų šeimų sodybų pastatai buvo nugriaujami ir, kaip statybinė medžiaga, vežama stribino statybai prie Merkio tilto.

VYTAUTO KRAUNELIO ŽILVIČIO IR ANTANO IVANAUSKO–ŠTURMO BUNKERIS

M. Černiausko
nuotrauka, 2024 m.

Su Kazimieraičiu tuoj pat nuėjau į Šturmo ir Žilvičio bunkerį, kur laikėme ką tik įsigytą rašomąją mašinėlę. Ten baigėme tvarkyti dokumentaciją dėl partizanų apdovanojimų.¹

¹ A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų...* Vilnius, 1991, p. 215

² A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų...* Vilnius, 1991, p. 167-168

ŠIAME BUNKERYJE VANAGAS SU KAZIMIERAIČIU YRA LANKĘSI IR ANKSČIAU.

<...> mes, Desanto vedami, nuėjome pas Šturmą. Pakeliui Desantas papasakojo, kaip jis aptiko Šturmo bunkerį. Desantas žiemą mėgdavo kilpomis gaudyti kiškus, todėl dažnai slankiodavo po miškus.

Kartą, taip vaikštinėdamas, jis pastebėjo iš žemės rūkstant dūmus ir suprato, kad toje vietoje turi būti partizanų bunkeris. Tą kartą Desantas prie bunkerio nesiartino, bet vieną naktį, kai pas jį užėjo Šturmas su Žilvičiu, papasakojo jiems, ką matęs. Tada Šturmas su Žilvičiu išėjo laukan ir ilgai tarpusavyje tarėsi, o po to grįžo į trobą ir prisipažino, kad Desanto aptiktas bunkeris priklauso kaip tik jiems.

Ta pačia proga jie paprašė, kad Desantas juos bunkeryje globotų, maskuotų pėdsakus ir pranešintų padėtį apylinkėje. Taip Desantas ir tapo dar artimesniu partizanų globėju.

Kai mes visi trys buvome jau netoli bunkerio. Šturmas su Žilvičiu išgirdo žingsnius ir su ginklais šoko viršun. Mat į bunkerį buvo likęs pėdsakas, virš jo buvo pjautos ir kapotos malkos geležinei krosnelei. Dabar jie pamanė, kad rusai ar taip kas nors jų paliktais pėdsakais artinasi prie bunkerio.

Šturmas su Žilvičiu ir jų globėjas paprastai prie bunkerio eidavo prie batų prisirišę specialų įtaisą, paliekantį pėdsaką, panašų į kiškio pėdeles. Vėliau panašus maskavimasis buvo plačiai naudojamas daugelio partizanų, kurie, esant sniego dangai, gyvendavo miškuose. Tokius įtaisus mačiau naudojant ir Tauro apygardos štabo pareigūnus 1948/1949 metų žiemą.

Šturmas ir Žilvitis labai nustebo pamatę mus. Pasibučiavome, nes labai nudžiugome susitikę Žilvitį – jis buvo vienintelis ištrūkęs iš priešo, kai šis apgulė mišką, ieškodamas Kazimieraičio vadavietės.²

ŠTURMAS - skyriaus vadas, kilęs iš Masališkių k. Žuvo 1947 m. lapkričio mėn. 8 d. Montviliškių kaime kartu su artimu Vanago bendražygiu tuo metu Vanago grupės vadu Albertu-Perminu Jūrininku.

ŽILVITIS - skyriaus vadas, kilęs iš Rudnios k. Žuvo 1948 m. pavasarį Merkinės vis. Bingelių k.

APIE ŠTURMO ŽŪTĮ VANAGAS RAŠĖ:

Lapkričio 8 d. (revoliucijos šventės metu) vakare sužinojome, kad žuvo Jūrininkas, Šturmas ir Linas. Ši liūdna žinia visus, o ypač mane, nepaprastai sujaudino. Visiems buvo gaila žuvusiųjų, o man ypač Jūrininko, kurį taip artimai pažinau ir su kuriuo tą pačią valandą įstojau į partizanų gretas.¹

ISTORIJA APIE BROLIO IŠLAISVINIMĄ...

Iš A. Ramanausko-Vanago atsiminimų

<...> Tuomet Gegutis, jo broliai Šturmas ir Bevardis partizanavo dar tik pirmą žiemą. Ketvirtasis brolis, vardu Jonas, rusų buvo areštuotas ir laikomas Merkinės kalėjime. Jono žmona nešiodavo jam maistą. Jai pavyko sužinoti, kada vyrą perveš į Alytaus saugumą. Apie tai ji tuoj pat pranešė Gegučiui, nes taip jau buvo iš anksto susitarta.

Gegutis, Bevardis, Šturmas ir dar du jų pusbroliai Subartonių miške ant plento pasiruošė pasalomams, norėdami Joną išvaduoti iš priešo.

Tuo metu buvo rogių kelias ir daug prisnigta. Belaukdami vyrai labai sušalo. Jie netoli plento susikūrė ugnį, vieni čia šildėsi, o kiti stebėjo plentą. Jau ir vakaras artėjo, bet Jono vis nevežė.

Vyrai jau net norėjo nuo plento pasitraukti, nes atrodė, kad rusai Jono tą dieną neveš.

Staiga sargybinis davė ženklą, kad nuo Merkinės artinasi rogės. Vyrai tuoj pat užėmė pozicijas, o Gegutis kiek atsitraukė gamtos reikalui. Iki jis parlėkė, rogės jau buvo privažiavusios prie partizanų ir kautynės prasidėjusios.

¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 411*

Po pirmųjų šūvių priešai iššokinėjo iš rogių ir sukrito į griovius šalimais plento. Pirmieji partizanų šūviai negalėjo būti lemiantys, nes rogėse, iš visų pusių apsuptas, sėdėjo areštuotasis. Iki priešai išsidėstė grioviuose, keli iš jų buvo nukauti.

Areštuotasis buvo pašauktas vardu, ir jis tuoj pat metėsi prie savųjų. Reikia pasakyti, kad visi pasalose dalyvavę partizanai jau ne kartą pasižymėjo drąsa, tad ir dabar ne kitaip pasirodė.

Gegutis priešą puolė iš šono, o tai turėjo didelę reikšmę. Jis šaudė išilgai griovio ir nukovė tuos priešus, kurie dar buvo likę gyvi. Vyrai buvo jau susidoroję su kitais, tik vienas žydas, užėmęs poziciją antroje plento pusėje už smėlio krūvos, tebešaudė. Gegutis pakilo ir staigiu šuoliu persimetė kiton plento pusėn. Atsidūręs netoli žydo, su juo pradėjo žūtibūtinę dvikovą. Gegučio link buvo sviesta granata, tačiau ji nesprogo. Gegutis paleido automato seriją į priešą ir jį nukovė. Tada visi penki partizanai jau nesivarždami išbėgo ant plento ir pasiėmė devynių priešų ginklus.

²A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 370-371*

Džiaugsmas buvo didelis, nes išvaduotasis brolis įstojo į partizanų gretas Rugio slapyvardžiu. Be to, partizanai įsigijo naujų ginklų ir šovinių.²

GARDINO TĖVŪNIJOS PARTIZANŲ ŽŪTIES VIETA

Jūs apsilankėte atstatytoje Druskininkų bataliono vado pavaduotojo Juozo Balčiaus-Balučio vadavietėje, kuri įrengta greičiausiai 1946 m. pavasarį. Mat tų metų balandžio 16 d., vadovaujant Balučiui, iš Alytaus kalėjimo pabėgo 40 kalinių. Trys iš jų – J. Balčius, J. Karsokas ir B. Jurkevičius čia ir pasistatė sau bunkerį. Prie jų dar prisidėjo A. Čaplikas iš Norulių kaimo.

← A. Černiausko
nuotrauka

Juozas Balčius (Juliaus) gimė 1919 m., gyveno Druskininkuose. 1945 m. buvo įstojęs į Dzūkijos partizanų gretas, vadovavo Druskininkų batalionui, bet legalizavosi. Suimtas 1946 m. vasario 5 d., kalintas NKVD-MVD-MGB Alytaus apskrityje. J. Balčiaus vadovaujama 40 kalinių grupė po betoninėmis grindimis esančiame rūsyje iškasė urvą ir 1946 m. balandžio 16 d. iš kalėjimo pabėgo. J. Balčius tapo Dainavos apygardos Merkio rinktinės 2 bataliono vado pavaduotoju.

Ankstyvą 1947 m. pavasarį Balučio vyrai likvidavo iš Baltarusijos atėjusį civiliai persirengusių enkavedistų būrį. Enkavedistai šnipinėjo kaimuose, rinko žinias apie partizanus. Po šio įvykio miškus ir apylinkes užplūdo gausūs enkavedistų ir stribų būriai. Jie suiminėjo, tardė ir mušė žmones. Tarp jų buvo partizano Boleslovo Jurkevičiaus – Putino brolis Petras, kuris ir atvedė enkavedistus prie bunkerio.

Bunkeris buvo apsuptas, o partizanams liepta pasiduoti. Vienas iš jų per atidarytą liuką metė granatą, kuri nesprogo. Partizanas buvo nukautas, o likusieji, nenorėdami pasiduoti atėmė sau gyvybes. Taip 1947 m. balandžio 11 d. žuvo šie partizanai: Juozas Balčius-Balutis, Jonas Karsokas-Šermukšnis, Boleslovas Jurkevičius-Putinas, Adolfas Čaplikas-Paukštis.

Balučio vadavietėje anksčiau, o taip pat ir prieš partizanų žūtį – prieš Šv. Velykas – buvo lankęsis ir Adolfas Ramauskas-Vanagas. Savo knygoje Vanagas rašė: „Tai buvo ne pirmas ir ne paskutinis partizanų žuvimas, bet dėl šių vyrų žuvimo aš ypatingai sielojausi. Širdį kažkas lyg plėštė plėšė ir nusiramino ilgai negalėjau surasti“.

Bunkeris buvo atstatytas 1997 m. Kasinėjant rasti apanglėję sienų likučiai, kurių išsaugoti nepavyko, nes jie subyrėjo. Rasta taip pat metalinė krosnelė, kiti daiktai. Šių relikvijų likučiai, gyvų liudininkų – ypač Šermukšnio sesers Izabelės Karsokaitės – Muzikevičienės, prisiminimai leido atkurti tikrąjį bunkerio „interjerą“. Neautentiškas tik betoninis įėjimas, kad lankytojams būtų patogiau patekti į vidų.

Šalia bunkerio pagal LGGRTC dizainerio Romo Navicko projektą pastatytas paminklinis ženklas, vėliau laimėjęs konkursą partizanų žuvimo vietoms įamžinti. Mažesnių dydžių jie dabar statomi laisvės kovotojų žuvimo vietose visoje Lietuvoje.

Paminklinis ženklas ir bunkeris pašventinti 1997 m. rugsėjo 20 d.

> *Dzūkų grupės Merkio rinktinės [Druskininkų] bataliono vado pavaduotojo Juozo Balčiaus-Balučio priesaika, 1945-09-28*

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 15, l. 344.

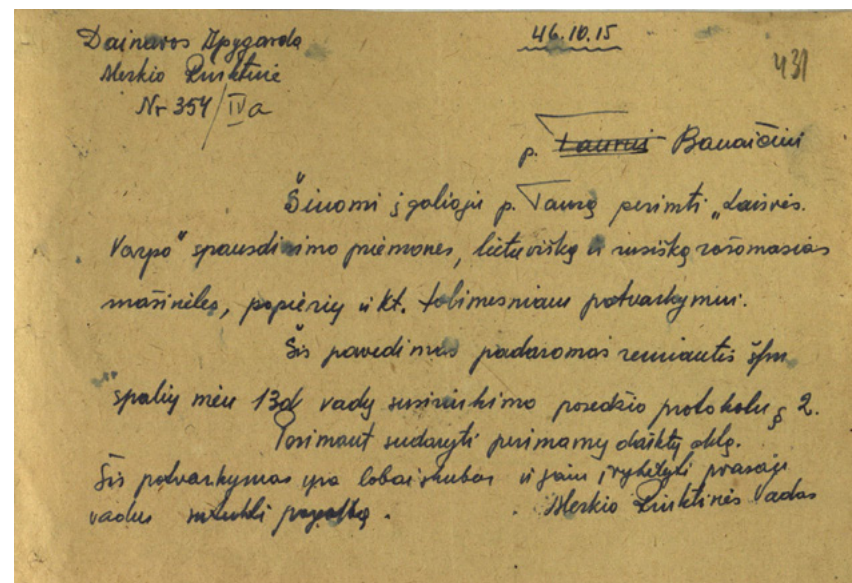
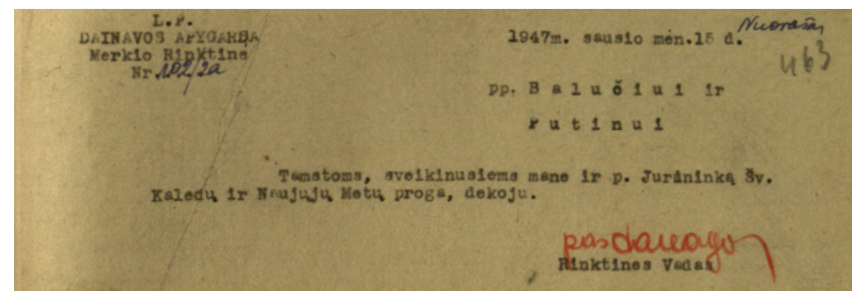
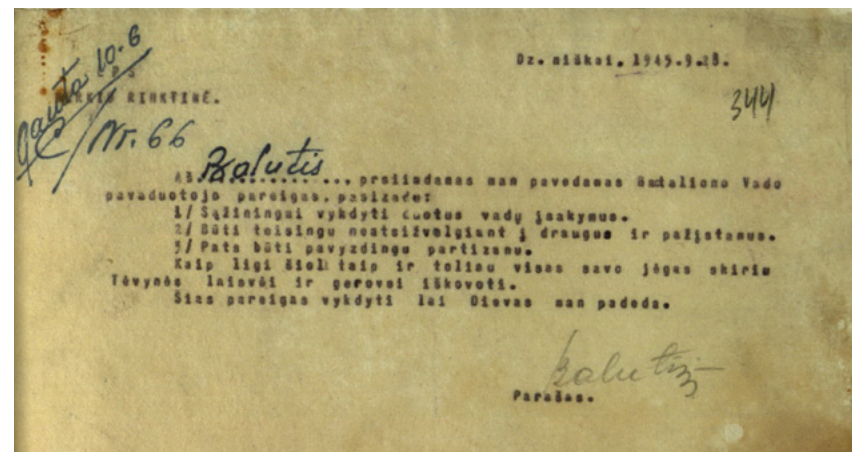
< *M. Černiausko nuotrauka, 2024 m.*

> *Dainavos apygardos Merkio rinktinės vado Adolfo Ramanausko-Vanago 1947-01-15 padėka partizanams Balučiui (slap.) ir Putinui (slap.) už sveikinimą Naujųjų metų proga. 1947-01-15*

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 463.

> *Dainavos apygardos Merkio rinktinės vado Adolfo Ramanausko-Vanago įgaliojimas partizanui [Juozui Balčiui]-Balučiui perimti leidinio „Laisvės varpas“ spausdinimo priemonės, rašomąsias mašinėles, popierių ir kt. 1946-10-15*

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 431.

Rinktinis vadovs
 23. 1947 m. 11 d.
 Rinktinis vadovs
 Raportas
 Priešiu Ramstai, kad s. m. balandžio
 mėn. 11 d. partizanai: Balutis, Putinas,
 Šermukšnis ir t. t. m. Pauliško žuvo.
 Balandžio mėn. 10 d. vakare žuvusiųjų partizanų
 apšilinkę sutraukė N. K. D. t. u. i. s. t. a. b. e. t. e. l. i. s.
 Martinas, Marcionius ir Varėnos jėgos, iš
 vakaro apstatė artimiausias gyvenamąsias
 vietas, 1/2

u. s. t. a. n. c. i. o. s. d. e. n. o. s. a. u. s. t. a. n. t. u. ž. p. u. o. l. i. b. u. n. k. e. r. y.
 spijama, kad prie bunkerio atrodė Putino būklas.
 Įvykusios aplinkybės, bei uždavysčių u. t. y. p. a. p. i. š. i. n.
 gauti pranešimai.
 Petraitis
 u. B. u. būklas

^ Dainavos apygardos Merkio rinktinės 2-ojo bataliono vado Edvardo Juknaičio-Petraičio pranešimas rinktinės vadui apie partizanų Juozo Balčiaus-Balučio, Boleslovo Jurkevičiaus-Putino, Jono Korsako-Šermukšnio ir Adolfo Čapliko-Paukščio žūtį balandžio 11 d. Varėnos aps., Norulių miške. 1947-04-13

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 332.

Lietuvos Partizanų Dainavos Apygardos
Pažymėjimas Nr. 698

Lietuvos Partizanų Dainavos Apygardos Vadovybė pripažino,
 kad, Partizanų Kapituliaciją Rinktinės G. a. r. d. i. n. o.
 Grupės Vado Pavaduotojas B a l u t i s kovoje už
 demokratines Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą 1947, IV, 11.
 Merkio vals. Traspuko km. miškuose, NND-istams apsupus bunkeryje,
 parodė narsumo pavyzdį garbingai kovodamas iki žuvimo.

Už nurodytus žygius ir nuopelnus Lietuvos Partizanų Dainavos Apygardos Vadovybė partizaną B a l u t i atžymėjo pirmąja NARSUMO JUOSTELE.

1948 m. balandžio mėn. 10 d.

Dainavos Apygardos Vadas
Adm. Vadas
 I-ojo Skyriaus Viršininkas
Adm. Vadas
 Apygardos Adjutantas

^ Danavos apygardos partizano Balučio apdovanojimo pažymėjimas 1948 m. balandžio 10 d.

Iš A. Kašėtos rinkinio

BALUČIO IR KITŲ 39 KALINIŲ PABĖGIMO IŠ ALYTAUS KALĖJIMO ISTORIJA

<...> Kazimieraitis, išsiskyręs su mumis, vyko į savo vadavietę. Kai ėjo vieškelio, staiga visai arti pastebėjo priešais atslenkančias tamsias figūras. Abi pusės bemaž tuo pačiu metu pamatė viena kitą. Kazimieraitis ir su juo vykę vyrai be jokios komandos pasiskleidė vilnin, o anie nerangiai sugulė abipus vieškelio į griovius. Kažkuris partizanas sušuko: „Kas eina?" Tuo pat pasigirdo atsakymas: „Balutis!"

Kazimieraitis pažino Balučio (Balčiaus) balsą, bet niekaip negalėjo suprasti, kaip jis čia atsidūrė. Mat Balutis su visu sėsliųjų partizanų skyriumi buvo suimtas saugumo organų ir kalinamas Alytaus kalėjime. Kazimieraitis puolė pirmyn ir tuoj pat susidūrė su grupės priekyje žygiavusiu Balučiu. Jie net pasibučiavo iš džiaugsmo, nes jau nebesitikėjo kada nors susitikti.

Balutis pasakė, kad jis su trisdešimt devyniais draugais prieš parą pabėgo iš Alytaus kalėjimo ir dabar žygiuoja Žaliamiškin, nes pakeliui gavo žinių, kad ten didžiausia galimybė susitikti su partizanais. Balutis pasiguodė, kad jis ir jo draugai taip nusikamavę, jog vos laikosi ant kojų, ir, jeigu čia būtų buvę rusai, nė vienas nebūtų pajėgęs bėgti.

Kol Kazimieraitis kalbėjosi su Balučiu ir kitais pabėgėliais iš kalėjimo, vyrai parūpino pastotes, kuriomis buvusius kalinius nuvežė iki pat Žaliamiškio.

Dar naktį Balutis su savo draugais pasiekė tą vietovę, kurioje mes visi buvome įsikūrę dienoti.

<...>

Keturiasdešimties kalinių pabėgimas negali būti laikomas eiliniu dalyku. Šį įvykį rusai stengėsi nuslėpti nuo visuomenės, tačiau netrukus jis tapo plačiai žinomas visiems Dainavos krašto gyventojams. Paprastai MGB organai nestokodavo sugebėjimų ir priemonių padaryti ne tik taip, kad niekas neištruktų iš kalėjimo, bet ir taip, kad žmogus, grįžęs iš ten, nedrįstų net artimiausiam draugui papasakoti, ką jam teko išgyventi. Kaip ir visada, suimtieji daug kartų buvo tardomi, patyrė baisius kankinimus.

Kiškis sakė, kad labiausiai kankino Balutį, Tigrą ir Kelmą. Visi buvo labai tvirti. Vis dėlto tvirčiausias buvęs Kelmas. Dėl to jį kiti kaliniai praminė Plienu. Toks slapyvardis jam prigijo, kai vėl įstojo į partizanų gretas. Minimiems kaliniais po ilgų tardymų buvo sudarytos bylos. Juos sugrūdo į atskirą kamerą ir planavo greitai išgabenti iš Alytaus.

Pati kamera buvo maža, keturiasdešimt vyrų joje vos tilpo. Grindys buvo cementinės, o po jomis – mažytis rūselis. Gamtos reikalus tekdavo atlikti tos pačios kameros viename kampe. Visi kaliniai buvo apipulti galybės utėlių. Niūriomis laukimo valandomis kažkuris iš kalinių sukūrė pabėgimo planą.

Tą planą pirmiausia aptarė su Balučiu, kuris dėl savo būdo buvo tapęs visų kalinių galva. Balučiu pabėgimo planas atrodė realus, jis informavo apie tai ir kitus. Visa kamera tarsi atgijo. Atsirado visokiausių samprotavimų, siūlymų, abejonių, ginčų ir net prieštaravimų. Vis tik didelė dauguma kalinių pabėgimo planui pritarė.

O planas buvo toks: iš rūselio po cementinėmis grindimis iškasti olą per kiemą, net už aukštos lentinės tvoros, į miško pusę; iš jos išlindus, dumti Vidgirin, o paskui persikelti per Nemuną; kasti metaliniu dubenėliu, smėlį pilti rūselyje ar po gultais.

Nutarta galutinį sprendimą priimti vardinio balsavimo būdu. Iš keturiasdešimties kalinių tik du ar trys balsavo prieš pabėgimą. Nuspręsta juos priversti tylėti ir drauge su visais vykdyti planą. Kastis numatyta tik naktimis. Kitą naktį, visiems bendrai pasimeldus, pradėta kasti. Darbas vyko gana sparčiai, nes dubenėlis Dzūkijos smėlį kabino kaip sviestą. Labiausiai visi baiminosi, kad neužgriūtų.

Pirmą naktį kasimas vyko neilgai, nes smėlis prislėgė Kiškį taip, kad tik kojos tekyšojo. Šokta prislėgtąjį gelbėti, bet tai padaryti buvo nelengva. Pagaliau Kiškį šiaip taip ištraukė jau be sąmonės. Laimė, pavyko atgaivinti. Po šio įvykio darbas sustojo. Tačiau netrukus vyrai vėl ėmėsi kasti.

Visam darbui ir pačiam pabėgimui vadovavo Balutis. Kasdavo gulom. Smėlį perduodavo iš rankų į rankas berods kepurėse. Du kaliniai prie durų garsiai kalbėdavosi, kad užtušuotų neatsargų bildesį. Galiausiai ola buvo iškasta. Visi kaliniai susirinko kameron ir karšta malda dėkojo Aukščiausiam, taip pat prašė palaimos kitame etape. Balutis suskirstė kalinius poromis. Pagal tą planą jie lindo po du laukan ir nėrė Vidgirin.

Kad būtų mažiau bildesio, visi bėgo apsiavę tik kojineis. Paskutinėje poroje laukan išlindo ir Balutis su Tigru. Jie taip pat nuskubėjo Vidgirin, kur rado nekantraujančius draugus. Po to visi patraukė prie Nemuno ir kurį laiką darėjo aukštupio link. Paskui laimingai persikėlė į kitą pusę ir viename kaime buvo pavalgydinti. Du kaliniai liko tame kaime, o kiti nedelsdami žygiavo tolyn. Tik kitą naktį jie susitiko Kazimieraitį. Vėliau paaikškėjo, kad tuos du atsiskyrusius kalinius enkavedistai sučiupo tame pačiame kaime.

<...>

Šiuo metu nė vieno iš buvusių kalinių jau nėra gyvo. Jie krito garbingoje kovoje su priešu, kai kuriuos iš jų ištiko dar žiauresnis likimas.¹

¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 205-209*

MILŽINO BŪRIO ŽŪTIES VIETA

Ipusėjo 1949 metų pavasaris. Lietuvoje tebesitęsė partizaninis karas. Nuo 1944 m. rudens, kai Dzūkijoje pradėjo telktis pirmieji partizanų būriai, praėjo beveik penkeri metai. Per tą laikotarpį daug kas pasikeitė.

< Gintaro Žylio skulptūra „Sušaudyta Lietuva“, pastatyta Milžino būrio žūties vietoje. Lietuvos teritorijos formos partizano širdis skulptūroje peršauta penkiais šūviais. Tiek čia žuvo ir partizanų.

M. Černiausko nuotrauka 2025 m.

Neįstengdama palaužti kovotojų pasipriešinimo, okupacinė valdžia griebėsi papildomų represijų. Kartu su karinėmis operacijomis prieš partizanus pasitelkiamos specialios smogikų grupės, masiškai verbuojami šnipai, į būrius siunčiami agentai, partizanų struktūros ardamos iš vidaus.

Kartu buvo naikinama laisvės kovotojų atrama kaime. Kuriami kolchozai, vienkiemių gyventojai prievarta keliama į gyvenvietes. Masiškai tremiami į Sibirą žmonės. Represijos neaplenkė atokiausių užkampių. Iš mažyčio Viršuroduko kaimelio buvo ištremti 26 žmonės iš 95 ten gyvenusių okupacijos pradžioje. Aplinkiniuose miškuose ir gretimuose kaimuose šniukštinėjo dešimtys agentų, šnipų, informatorių.

Keitėsi ir partizanų kovos taktika. Pradėta slapstyti mažomis grupėmis, atsisakoma masiškų miestelių puolimų ir atvirų kovos veiksmų. Dažniausiai organizuotos pasalos, naikinami šnipai ir kolaborantai, platinama partizanų spauda.

Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vanago tėvūnijos Milžino būrio partizanai slapstėsi gana gerai įrengtame bunkeryje miško pakraštyje, apie 2 km. nuo Viršuroduko, kurio link leidosi smėlio lyguma. Nuo bunkerio gerai matėsi Pasviedišio laukai ir aukštas alskniais apaugęs Viršuroduko upelio kairysis krantas. Kiek atokiau galima buvo įžiūrėti Viršuroduko namų kaminus.

Partizanai į kaimelį užsukdavo beveik kiekvieną dieną, papildydavo savo maisto atsargas, gaudavo juos dominančią informaciją. Dažni partizanų apsilankymai Viršurodukyje neliko nepastebėti nepageidajamų akių. Marcinkonių saugume kaupėsi šnipų pranešimai apie Viršuroduko apylinkėse besislapstančius partizanus. Archyvinuose dokumentuose paminėti 2 informatoriai „Veter“ ir „Volga“, pranešę apie spėjamą bunkerio buvimo vietą.

Likviduoti Milžino partizanų būrį 1949 m. balandžio 13 d. buvo išsiųsta MGB vidaus kariuomenė 34-ojo šaulių pulko operatyvinė kareivių grupė, vadovaujama vyresniojo leitenanto Luzano ir jaunesniojo leitenanto Burgano. Kelią kareiviams rodė vienas iš išdavikų.

Buvo gražus, saulėtas antrasis šv. Velykų rytas. Prie bunkerio angos sargybą ėjo Kazimieraičio rinktinės ir Gardino grupės štabų ryšininkas Antanas Volungevičius-Desantas. Apie 10 val. Staiga pastebėjo nuo Trasninko (Trasnyko) pusės tarp medžių bunkerio link lėtai judančią kareivių grandinę. Desantas nedelsiant davė pavojaus ženklą ir pirmas pradėjo trauktis. Iš bunkerio per siaurą angą vienas po kito su ginklais pradėjo lįsti partizanai. Tuo metu juos jau pastebėjo kareiviai. Pasigirdo automatų serijos.

Partizanai atsišaudydami traukėsi Viršurodukio kryptimi-smėlyno, apaugusio kadagiais ir pušaitėmis, pakraščiu. Apie 100 m. nuo bunkerio sunkiai sužeidė Lakūną-Desanto sūnų Vaclovą, kuris, vežamas į Marcinkonis, mirė prie Grūdų upelio. Jam tebuvo 15 metų. Atkakliausiai enkavedistams pasipriešino broliai Klimavičiai: Juozas-Milžinas ir Jonas-Klevas iš Puvočių, vei Vaclovas Pačkauskas-Vasaris iš Kasčiūnų.

Nematydami galimybės toliau trauktis, jie sugulė už didžiulio kadagio ir žuvo nelygioje kovoje. Buvo nukautas vienas kareivis ir kitas sunkiai sužeistas.

Vytautui Valentukevičiui-Arui iš Liškiavos nedaug buvo likę iki kaimelio ir miško, tačiau per smėlyną tiesiu keliu bėgę kareiviai jam pastojų kelią ir jis žuvo Pasviediško laukuose.

Kareiviai į penkis Viršurodukio gyventojų vežimus paguldė sužeistą Lakūną, kitus keturis žuvusius partizanus ir išsivežė į Marcinkonis. Po partizanų žūties enkavedistai iš bunkerio paėmė 7 šautuvus, 4 pistoletus, 1 granatą, 350 šovinių ir partizanų dokumentus.

Trasninko kaimas iš paukščio skrydžio.
V. Vyšniausko nuotrauka, 2017 m.

9

TRASNINKO KAIMAS

Kaimas įsikūręs kairiajame Merkio upės krante. 1920 m. lenkams okupavus Vilniaus kraštą per kaimą buvo pravesta Lietuvos – Lenkijos demarkacinė linija.

1938 m. kovo 11 d. čia ties demarkacine linija Lietuvos pusėje mirtinai buvo pašautas į lietuvius ugnį atidengęs lenkų kareivis S. Serafinas. Pasinaudodama incidentu, Lenkijos vyriausybė kovo 17 d. įteikė Lietuvai ultimatumą dėl diplomati- nių santykių užmezgimo, kurį Lietuva nenoriai priėmė.

Iš Trasninko k. kilę ir jo apylinkėse 1947 m. žuvo partizanai Boleslovas Jurkevičius-Putinas ir Jonas Karsokas-Šermukšnis.

Trasninko kaime ne kartą partizaninio karo metais lankėsi ir A. Ramanauskas-Vanagas. Dažnai čia „svečiuodavosi“ ir okupantai. Štai keletas citatų iš Vanago atsiminimų:

Pakeliui užsukome į **Trasninko** kaimą. Čia gavome roges ir pasileidome miškais. Arklys vis sukdavo iš kelio, kartą per tai labai skaudžiai užsigavau koją į medį. Tik grąžinus arklių šeimininkui, sužinota, kad jis viena akimi visiškai aklas, o ir antra menkai temato. Jį šeimininkui rusai buvo palikę vietoj prievarta atimto gero arklio.¹

< Demarkacijos linija prie Trasninko (Trasnyko) kaimo. Lietuvos pasieniečiai prie užkardo.

Nuotraukos reprodukcija.

Nuotrauka iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, P-56131

¹ A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų...* Vilnius, 1991, p. 145

Nusprendėme susitikiman vykti ir mes. Tuo metu sniego buvo daug, oras gana šaltas, naktis šviesi, nes mėnulis buvo prašokęs priešpilnį. Pakeliui sumanėme užsukti į **Trasninko** kaimą ir iš ten miškais pavažiuoti rogėmis, nes Kazimieraitis buvo nelabai stiprus, su juo einant tekdavo dažnai ilsėtis. Vis neišėjo iš galvos tas Kazimieraičio dienoraštis. Neabejojau, kad šio žygio metu reikia būti itin atsargiems. Dėl šios priežasties Kazimieraitį palikau kokius 300 metrų nepriėjus **Trasninko** kaimo trobesių - prie keliuko atskirai riogsojusioje pirtyje.

Abu buvome apsivilkę baltais chalatais. Aš atsargiai prislinkau prie pirmų kaimo pastatų. Buvo dar ne vėlu. Kaime visur degė šviesos, lojo keli šunys. Eiti pas patį pirmą gyventoją negalėjau, nes jo nepažinojau. Paėjėjau gatvele keliolika metrų, po to pasukau į vieną kiemą ir pradariau žmonių, pas kuriuos jau kartą esu buvęs, gyvenamojo namo duris. Iš pradžių atrodė, kad šeimos nariai į mane nekreipia jokio dėmesio, bet, kai pagarbinau Kristų ir lempos šviesa apšvietė mano veidą, šeimininkė mane pažino ir nepaprastai persigandusi puolė artyn - pasirodo, kaime daugybė rusų....

Dabar apie roges nebuvo kaip kalbėtis. Išnėriau iš trobos ir patvoriu patvoriu pasitraukiau už pirmo negyvenamo pastato. Gatvele jau nėjau. Ir toliau traukiausi greit peršokdamas iš vieno pastato šešėlio į kitą. Padariau nedidelę užuolanką ir pasiekiau pirtį, kurios šešėlyje radau laukiantį Kazimieraitį.

Iš to, kad taip greit ir užuolanka grįžau, jis suprato, jog kažkas negerai. . . Apibūdinau padėtį kaime. Reikėjo apsispręsti, kaip daryti toliau: ar vykti į susitikimą, ar grįžti atgal.

Visa naktis dar buvo prieš akis, todėl nusprendėme keliauti toliau. Atsargiai nuslinkome stora sniego danga apklota pieva, vargais negalais užsikabarojome ant stataus **Trasninko** kalno toje miško vietoje, kur seniau ėjo demarkacinė linija. Ši linija visuomet buvo geras orientyras. Paėjėjome ja geroką galą. Vėliau pasukome kiek į dešinę, perėjome plentą ir, orientuodamiesi pagal kompasą, žygiavome mišku Uciekos dvaro kryptimi.²

² A. Ramanauskas-Vanagas.
Daugel krito sūnų...
Vilnius, 1991, p. 165-166

<...>

Jau artėjo ir bolševikinių balsavimų diena. Bendra gyventojų nuotaika buvo visai aiški: balsuoti niekas neketino eiti. Taip pat buvo aišku, kad NKVD įgulos stengsis balsavimų dieną laikytis prie rinkimų būstinių. Partizanai organizavo balsavimų boikotą. Partizaninė spauda ir gausybė antirinkiminių atsišaukimų taip pat darė savo.

<...>

Balsavimų išvakarėse su vyrais susitikau Šunupio kaime. Kazimieraitis liko bunkeryje. Mūsų grupelėje buvo Bevardis, Gegutis, Strazdas, Šturmas ir dar keli partizanai, kilę iš Norulių kaimo. Jau kelinta diena oras buvo netikėtai šiltas. Lietus naikinte naikino sniegą. Balsavimų išvakarėse pėdų žymių jau nelikdavo. Miškais patraukėme plento link.

Ties Uciekos kaimu išėjome į plentą. Keli vyrai nuskubėjo į kaimą ir iš ten atsinešė pjūklus bei kirvius. Į talką atėjo ir keli kaimo gyventojai. Pradėjome pjauti telefono stulpus ir kapoti laidus Merkinės pusėn. Darbas vyko sparčiai ir sėkmingai, tik Gegutis skaudžiai susižeidė rankos plaštaką.

Toje vietoje, kur nuo plento prasideda kelias į **Trasninko** kaimą, po žeme aptikome telefono kabelį – **Trasninke** apsistojusių enkavedistų ryšiams su Merkine. Susikibę vyrai ėmė traukti kabelį. Jis kažkur nutrūko. Didžiulį ritinį kabelio vyrai pasiėmė su savimi. Telefono stulpus nupjovėme net už Norulių kaimo. Pagaliau tas darbas buvo baigtas.

Tuomet nukakome prie Merkinės ir ją apšaudėme. Šia proga išbandėme, kaip veikia du mūsų kulkosvaidžiai. Iš miestelio niekas neatsiliepė, tik ilgai buvo leidžiamos raketos. Paryčiui išsiskirstėme. Buvo numatyta dieną prie pat **Trasninko** kaimo susprogdinti vieną aviacinę bombą. Tie patys vyrai turėjo apšaudyti ir rinkimų būstinę. Gyventojai buvo pažadėję dieną nutraukti telefono liniją.

Panašiai partizanai bei gyventojai veikė ir kitur. Būstinės aplinką sudrumstė bombos sprogimas ir šūviai. Dėl šios priežasties balsavimų komisija ir enkavedistų įgula net kelis kartus blaškėsi iš vienos Merkio pusės į kitą. Balsavimų dieną plentuose siuvo tanketės, švaistėsi enkavedistų rezervai, bet ir tuo rinkėjų nuotaikos nepakėlė. Balsavimai visiškai sužlugo.

Žinoma, bolševikai surado išeitį. Tiksliau pasakius, ta išeitis jau iš anksto buvo numatyta: balsavimų rezultatus nulėmė aktyvas, pabalsavęs už visus gyventojus. Bolševikinių rinkimų klasta visiems lietuviams tokia aiški, kad tikrai neverta apie tai plačiau pasakoti.³

³ A. Ramanauskas-Vanagas.
Daugel krito sūnų...
Vilnius, 1991, p. 171-172

<...>

Pakeliui į **Trasninko** kaimą mes išsiskyrėme su mus palydėjusiais Balučiu ir Putinu. Temstant pasiekėme **Trasninko** laukus, esančius miškuose kiek atokiau nuo kaimo. Ėjome pro rugių lauką. Staiga pasigirdo tarsi katiliuko barškėjimas. Pamanėme, kad rusai brenda per rugius. Pasiruošėme šautuvus, išsidėstėme. Barškėjimas artėjo, nors supratome, kad per rugius kažkas brenda gerokai pro šalį. Temo, tačiau pro žiūronus dar išžiūrėjome karvę.

Tai buvo viena iš nenuoramų, kurios mėgsta atsiskirti nuo kaimenės ir laisvai pavaikštinėti. Kaip tik tokioms po kaklu parišami barškalėliai, kad jas miškuose lengviau būtų susirasti. Šią karvę naktį galėjo sudraskyti vilkai, todėl nutarėme ją paimti ir priešais save nusivaryti į **Trasninko** kaimą. Neabejojome, kad tas ūkininkas, į kurio kiemą karvė pasuks, mus pavaišins šviežiu pienu. Priėjome Trasninko kaimo pakraštį. Kaime lojo šunys. Mes dar kiek laiko pastovėjome ir įsiklausėme. Karvė mūsų, žinoma, nepalaukė ir nusileido pakalnėn. Ji dabar mums jau nerūpėjo, nes šunys vis dar nesiliovė lojė.

Tyliai išsidėstėme ir atsargiai pradėjome leistis žemyn. Paruoštus ginklus nešėmės rankose. Net priartėję prie pirmųjų trobesių, nieko įtartina nepastebėjome. Dėl visa ko dar kiek paėjėjome ir tuomet užsukome pas vieną ūkininką pavakarieniauti. Mus patiko linksmi šeimininkai ir skaniai pavaišino. Vakarieniavome ramūs, nes šeimininkas pareiškė, kad visur atrodo ramu.

Tiesa, jis matė pavakare porą ginkluotų vyrų einant aukštyt krantu, bet tai greičiausiai partizanai, kurie kaiman neužsuko, nes dar buvo šviesu. Pavakarieniavome

ir, šeimininkų labai prašomi, padainavome kelias partizanų dainas. Kambario langas buvo praviras, ir mūsų daina galėjo būti išgirsta lauke. Po to atsikėlėme, dar kartą padėkojome šeimininkams už vakarienę ir išėjome. Taugirdas tuo metu jau buvo suskubęs užbėgti pas du gyventojus, kurie jam kelionei davė duonos ir lašinių.

Susirinkome prie vartų, kur buvome susitarę iš anksto, o tada pajudėjome Merkio upės link. Ten buvo valtis, Kuria turėjome persikelti antron upės pusėn. Jau pasiekėme kaimelio pakraštyje gyvenančio ūkininko trobesius ir ėjome pro statomą kluonėlį.

Staiga, per dešimt žingsnių nuo mūsų, prie kluono sienos, sujudėjo figūros ir be jokių ceremonijų į mus buvo pradėta šaudyti. Mes net nebuvome pasiruošę tokiam netikėtumui ir žaibiškai metėmės į rugius, augusius prie pat keliuko, o po to už gyvenamojo namo, kurį tik ką buvome praėję. Rusai tuoj pat pametė mus iš akių, o mes išsisklaidėme.

Šaudymas greit nutilo. Tada visi sugužėjome rugių pakraštyje prie pievos. Dabar aiškiausiai girdėjome rusų šūkavimus prie Merkio ir krantuose aplink kaimą. Supratome, kad jie mus sąmoningai įsileido į kaimą ir kad pakliuvome į spąstus.

Rusai nešaudė gal ir dėl to, kad bijojo kliudyti savuosius. Iš jų šūkaliojimų mes nustatėme, kuriose vietose jie susitelkę. Naktis nebuvo tamsi, bet pievas dengė tirštas, nepermatomas rūkas. Priešais mus tįsojusi šlapia ir krūmais apaugusi pieva atrodė tarsi paskendęs didžiulis miškas. Buvo taip tylu, kad jokia rugio varpa nesiūbavo. Buvome jau sušlapę vien nuo tos rasos, kurią nubraukėme, susikūprinę slinkdami per rugių lauką.⁴

⁴ A. Ramanauskas-
Vanagas.
Daugel krito sūnų...
Vilnius, 1991,
p. 252-253

TRASNINKO KAIMO KAPINĖS IR PARTIZANO NARSUČIO KAPAS

Čia palaidotas Dainavos apygardos Merkio rinktinės 2-jo Marcinkonių bataliono 2-ojo skyriaus vadas Jonas-Miškinis-Narsutis. Žuvo 1947 m. rugpjūčio 21 d. netoli Puvočių kaimo. Partizanais buvo ir broliai: Petras Miškinis (žuvo prie Mergažerio kaimo) ir Antanas Miškinis (paskelbus amnestiją legalizavosi). Šeima buvo ištremta į Sibirą.

IŠ ADOLFO RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ:

1947 m., rudenio, iš Marcinkonių bataliono susitikti su manimi atvyko būrio vadas Narsutis ir eilinis kovotojas Linas. Jie, kaip ir paprastai, susisiekė su manimi per Taugirdą. Jis Narsutį ir Liną paliko miške, o pats atėjo į mūsų slėptuvę pranešti apie atvykusius. Aš susitikman nuėjau. Žinojau, kad Linas persikels gyventi pas mane. Jis anksčiau buvo studijavęs mediciną ir, anot Antanaičio, neblogai valdė plunksną. Be to, pasižymėjo rinkdamas medžiagą Vakarams ir apskritai daug rašė apie pagrindžio veiklą.

Narsutis buvo žinomas kaip nepaprastai narsus būrio vadas, išsigijęs visų partizanų ir gyventojų pasitikėjimą, nors iš pradžių, norėdamas išvengti karinės prievolės, buvo išsirašęs net į istrebitelius. Apie jį manau papasakoti atskirai.

Pasirodo, susitikti Narsutis norėjęs asmeniškai reikalui. Su Linu atkeliavęs todėl, kad jam patikėjo savo paslaptį. Narsutis buvo gražus, šaunios išvaizdos vyras. Tarp merginų turėjo didelį pasisekimą, nes labai plačiai buvo žinomas ir dėl savo drąsumo. Dabar jo širdį buvo užvaldžiusi viena tauri lietuvaitė iš Margionių ar Kapiniškių kaimo.

^ Jonas Miškinis-Narsutis. Vienas iš garsiojo pabėgimo iš Alytaus kalėjimo dalyvių. Dainavos apygardos Merkio rinktinės 2-ojo (Marcinkonių) bataliono 2-o skyriaus vadas. Nuotrauka iš šeimos albumo.

Nors Narsutis ją mylėjo, tačiau mylimajai laimės per daug nežadėjo, nes manė, kad partizanaudamas gali žūti. Mylima mergaitė galvojo kitaip. Ji su niekuo daugiau nedraugavo, neidavo net į vakarėlius, o pasižadėjo iki karsto lentos priklausyti tik Narsučiui.

Ji net pageidavo, kad Narsutis ją vestų, nes tada tikrai nieko daugiau nebeliktų jos mintyse, o laukti ir kentėti būtų lengviau. Narsutis, matydamas savo mylimosios tokį nusistatymą, nusprendė ją vesti ir susitarė su vienu dvasininku, kad šis juos sutuoks bažnyčioje.

Partizano sutuoktuvės tuo metu buvo labai retas atsitikimas, ir Narsutis, sąžiningai einantis savo tarnybines pareigas, nusprendė visų pirma asmeniškai atsiklausti manęs, kaip rinktinės vado, ar galima susituokti. Jis sakė, kad bataliono vadas taip pat pageidavo turėti mano raštą, kuriame būtų pažymėta, kad dėl sutuoktuvių neprieštarauju.

Narsučio pasakojimą patvirtino Linas. Aš parašiau trumpą raštą, kuriame nurodžiau, kad bataliono vadas netrukdytų susituokti. Pridūriau, kad rašto bylon nesegtų, bet sunaikintų. Dar ir dabar atsimenu, kad tuomet buvo mėnesio 20-oji diena, bet aš saugumo sumetimais rašte pažymėjau ankstesnę datą.

Kartais su dalinių vadais, asmeniškai susitikę, sutardavome tarnybiniuose susirašinėjimo raštuose žymėti ankstesnę datą. Jeigu raštai pakliūdavo priešui į rankas, data jų suklaidindavo.

Ypač būdavo naudinga taip daryti, kai skirdavome susitikimus, pranešdavome, kada siuntų bus laukiama ar jos atsiimamos iš „pašto“ dėžučių. Iki 23 valandos su Narsučiu jau aptarėme ir kitus reikalus, susijusius su toliau veikiančiu dalinėliu.

Malonu pasikalbėti, tačiau naktis trumpa, o apylinkėse tuo metu ramu nebuvo. Kol kalbėjomės, kūrenome mažą lauželį, nes naktis buvo vėsoka. Netrukus su Narsučiu atsisveikinau, ir jis patenkintas nužygiavo su Taugirdu, kuris žadėjo jį apnakvinti savo slėptuvėje. Su Linu pasukome mano vadavietėn. Eidami mišku girdėjome, kad kaimuose smarkiai loja šunys.

Rytą iš sutartųjų ženklų supratome, kad arti yra rusų. Mes kruopščiai užsimaskavome ir visą dieną viršun neišlipome. Žinojau, kad Taugirdas ir Narsutis, išsiskyrę su mumis, turėjo dar nueiti kaiman, todėl susirūpinau, ar jie nebus sugalvoję dienoti miške.

Vakare pas mus atėjo globėjas ir pranešė, kad rusai jau pasitraukė ir kad rytą kitoje Merkio pusėje žuvo du partizanai. Kas žuvo, jis dar nežinojo, bet pažadėjo kuo greičiausiai sužinoti ir mums pranešti. Kitą dieną sužinojome, kad už Merkio, prie Trasninko kaimo, žuvo Taugirdas ir Narsutis.¹

¹ A. Ramanauskas-Vanagas. Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 349-351

› Dainavos apygardos Merkio rinktinės 2-ojo bataliono vado Edvardo Juknaičio-Petraičio pranešimas rinktinės vadui apie rugpjūčio 18 d. Varėnos aps. Rudnios vls. Grybaulios k. įvykusį partizano Narsučio (slap.) susidūrimą su priešu.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 328.

L. P.
Merkio Rinktinės
II Bn.
užduoties 18.25.
M. 276/1122
Rinktinis vadui
338
Rapor tas.
Pranešu Tomstai, kad šis metas
rugsėjo mėn. 18 d. partiz. Narsutis
pildydamas tarnybos pareigas, prie
Grybaulios km. netikėtai susidūrė
su NKVD. sudarytomis pasalamis.
Ji artu buvo apšaudytas iš 3-4-ų
automatų ir kelių šautuvų.
Partiz. Narsutis drąsiai atsilaikė prieš
10 NKVD. ir privertė sugulti, kuri norėjo
gyvo parinti, tuo pasinaudodamos palejo.
Buvo sunkiai sužeistas į abi rankas,
bet grūlio nepalaido iki buvo suteikta
pirmoji pagalba.
Pohun
II Bn. vadov.

10

SAULUTĖ TEKA RYTUOSE...

› Su Dzūkijos partizanais ir su pačiu Narsučiu siejamos eilės, virtusios ir daina „Saulutė teka rytuose“

Teka saulutė rytuose,
Krenta rasa nuo žiedų.
Mylimas karan išjoja
Tolimo miško keliu.

Cit, neraudok, mergužėle,
Nelaistyk ašarėlių.
Aš parašysiu laiškelį,
Kad neskaudėt širdelės.

Kas man iš to popierėlio,
Kas man iš to laiškelio?
Jei nematysiu aš tavęs,
Mėlynų tavo akių.

Kas man tie Nemuno vingiai,
Kas man tie Merkio šlaitai!
Būčiau tavęs nepažinęs
Būčiau išjogęs ramiai...

KASČIŪNŲ KAIMO KAPINĖS IR PARTIZANŲ KAPAI

└ Adomo
Valentukevičiaus-
Linksmučio (1928–1947)
ir Vlado Baranausko-
Taugirdo (1925–1947)
kapas. Brolių Černiauskų
nuotrauka, 2019 m

Kasčiūnų kaimo kapinėse palaidoti Lietuvos partizani-
nių kovų dalyviai: Petras Treigys-Trečiokas (1914–1969),
Pranas Pačauskas-Galiūnas (1922–1975), Adomas
Valentukevičius-Linksmutis (1928–1947), Vladas Bara-
nauskas-Taugirdas (1925–1947) bei Juozas Jakavo-
nis-Tigras (1925–2021) ir jo tėveliai, partizanų globėjai.

Vanago bendražygis Taugirdas jau buvo minėtas anks-
tesniuose maršruto sustojimuose. Savo atsiminimuose
Taugirdui Vanagas paskiria visą skyrių.

Dabar vėl buvo kiek ramiau ir aš su Jūrininku popietę
išvykau numatytan susitikiman. Pritemus atsidūrėme
ant Kasčiūnų kaimo kapų ir ėmėme laukti atvykstančio
Bevardžio, kuris mus turėjo lydėti toliau.

Tą naktį aiškiai švietė mėnuo, o ant pievų tysojo gaili
rasa. Nebuvo jokio vėjelio, bet nakties tylą be pertraukos
trikdė griežlė. Atsigulėme aukštiekninkai tarp dviejų kapų
ir pro žiūronus įsižiūrėjome į mėnulį. Dabar jis atrodė
daug didesnis ir tuo pačiu įdomesnis. Apsisiautę buvome
palapinėmis, bet nakties vėsuma vertė kartas nuo karto
atsikelti ir pasivaikščiojimu sušilti. Vienas, tai antras
apeidavome visus kapus. Vieno tokio pasivaikščiojimo metu
aš sustojau prie pasvirusio ir bebaigiančio pūti kryžiaus.
Buvo jau bemaž nelikę jokio ženklo kapo to žmogaus, kuriam
kadais tas kryžius buvo pastatytas. Susimąsčiau – juk ir
šis man nežinomas asmuo gyveno, sielojosi, mylėjo savo
Tėvynę... O kas dabar iš jo belikę... O ar besustos kada
kas prie mano kapo?! Ir ar iš viso kapas bus man supiltas.

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO DIENORAŠČIO
lyra f. k-1 ap. 58 b. 44618

APIE PARTIZANĄ TAUGIRDĄ

iš A. Ramanausko-Vanago atsiminimų

Noriu čia bent trumpai papasakoti apie vieną jauną partizaną iš paprastų kaimo bernelių, kurį man teko daugiau pažinti. Jo partizanavimo kelias yra labai panašus į daugelio kitų partizanų kovos kelią, tik galbūt kupinesnis pavojų bei išgyvenimų, kurie baigėsi, žinoma, kaip ir paprastai – mirtimi.

Skaitytojas gal lengvai mintimi perbėgs šiuo nepaprastu partizanų gyvenimo keliu ir po minutės vėl viską pamirš, tačiau tegul bent trumpai pagalvoja, kad šis pasakojimas nėra nei prasimanymas, nei fantazija, kuria taip didžiuojasi tikras rašytojas. Aš rašau tai, kas iš tiesų buvo, be to, net nemoku ir neapkenčiu apgaudinėti. Rašyt knygas nesu pasiruošęs, todėl rašau ne savo malonumui, bet tam, kad ateityje lietuviai galėtų susidaryti bent apytikrį vaizdą, kaip pilkasermėgis jo brolis mylėjo savo Tėvynę, jos laisvę, sunkiai kovojo ir garbingai mirė. Ir tegu jis žino, kad tai ne pasaka, bet tikrovė. Ir tegu lietuviai ateityje iš tokių karžygių kovos ir mirties pavyzdžio semiasi stiprybės ne vien tada, kai turės laimės džiaugtis nepriklausomu gyvenimu, bet ir vergijos metais, nenustodamas vilties, ryždamasis, jei tik reikės, paaugoti net savo gyvybę Tėvynės labui.

Taugirdas gyveno Kasčiūnų kaime, labai vargingoje šeimoje. Ne vieną kartą jam teko kęsti patyčias ir kaip vargdieniui, ir kaip „mergos“ vaikui, nors juk tai ne jo kaltė. Gal kaip tik dėl viso to jis augo užsigrūdinęs ir viskam atsparus – šalčiui ir karščiui.

Kai aš pirmą kartą patekau į šilus, jungdamas krūvon atskirus partizanų būrius, viename iš tokių jau buvo ir Taugirdas.

Tas būrys buvo ginkluotas, tačiau taip slaptai, kad dienos metu kiekvienas jo narys gyveno namuose, o susirinkdavo ir veikdavo tik tada, kai prireikdavo. Mano atvykimo proga visas jų penkiolikos vyrų būrys buvo prisaikdintas.

Kai aš pagaliau savo vadavietę perkėliau į šilų rajoną, Taugirdą dažniau matydavau, tačiau savo slėptuvės jam nenurodžiau. Jis dažnai ateidavo pas tą gyventoją, kurio žinioje buvo mano slėptuvė, tačiau tada mes nuo jo pasislėpdavome.

Taugirdo artimas draugas Tigras jau buvo tapęs neabejotinu mano patikėtiniu. Iš jo aš dar daugiau sužinojau apie Taugirdą: ir tai, kad jis neretai ištisomis dienomis išbūna nevalgęs, ir tai, kad nuo rusų slepiasi paprasčiausioje paties įsirengtoje slėptuvėje. Žiemą toje slėptuvėje būdavo taip šalta, kad Taugirdas vos nesustingdavo. Tos apylinkės gyventojai buvo taurūs lietuviai ir rusams nieko nepranešdavo, tačiau priešas ir taip gana dažnai ir netikėtai pasirodydavo iš miško. Todėl Taugirdas savo namuose vis rečiau galėdavo būti.

Galiausiai aš įsitikinau, kad Taugirdas yra visiškai patikimas ir visais atžvilgiais puikus vyrukas. Nors Taugirdo gyvenimo sąlygos buvo labai žiaurios, tačiau jis niekuomet nesiskųsdavo ir buvo linkęs geriau badauti ar pasitenkinti nors vieną kartą per dieną užvalgydamas to maisto, kurį gaudavo iš skurstančios šeimos. Man ypač patiko tai, kad Taugirdas niekuomet nenustodavo vilties ir visuomet būdavo linksmas, nors neretai jį kankino iš karto bent puskapis didžiulių vočių, atsiradusių dėl persišaldymo. Aš pagalvodavau, kad toks partizanas, net koku nors nepaprastu būdu pakliuvęs rusams į rankas, patiktų paslapčių neišduos.

Dėl anksčiau minėtų priežasčių Taugirdas, kaip ir Tigras, vėliau tapo mano pagalbininku įvairiems reikalams atlikti. Jam buvo patikėta mano slėptuvės vietos paslaptis. Per ilgesnį laiką Taugirdą dar geriau pažinau ir jau niekuomet nesigailėjau dėl tokio pasirinkimo.

Tiesa, Taugirdas mano slėptuvėje negyveno, tačiau dažnai pas mus atsilankydavo tarnybiniais reikalais. Per jį ėjo ryšys su Marcinkonių batalionu ir Šarūno rinktine. Jis tarpininkaudavo organizuojant susitikimus su tos pusės vadais. Taugirdas gerai pažino šilus ir ne kartą mane lydėjo į keliones. Pavestas užduotis visuomet labai uoliai ir sąžiningai atlikdavo. Pats nemėgdavo daug kalbėti, bet geriau paklausydavo kitų. Retkarčiais, žinoma, ir jis papasakodavo ką nors iš savo išgyvenimų, atskleisdavo savo silpnybes.

Kartą jis mums papasakojo, kaip susipešė berods Puvočių kaime, už Merkio upės. Neprisimenu, kas pradėjo ir kas buvo kaltas, tačiau Taugirdą ten taip pridaužė, kad jis vos ne vos paršliaužė namo. Praėjo gerokai laiko, kol pasveiko. Savo dalyvavimą tose peštynėse jis dabar smerkė kaip kvailystę, kurią tik jaunystėje tegalima padaryti. Aš jį paklausiau, ar dabar, kada pradėjo partizanauti, norėtų jiems keršyti. Į tai jis atsakė, kad anksčiau norėjęs kada nors atsilyginti, bet dabar jau kitaip manęs. Sakėsi kartą tyčia užėjęs kartu su draugais į namus pas tuos, kurie jį buvo tuomet prilupę. Anie labai išsigando, nes manė, kad Taugirdas atėjo atsikeršyti, atsivesdamas dar ir savo draugus. Jie labai nustebė, kai Taugirdas pirmasis jiems ištiesė ranką ir pareiškė, kad praeitį reikia užmiršti, nes jis dabar partizanas ir jam turi rūpėti kiti reikalai, o atsikeršydamas jis tik pažemintų partizanų vardą žmonių akyse. Kad taip buvo, aš gal būčiau nepatikėjęs, bet tą patį paliudijo Tigras, anuomet kartu su juo ten lankęsis.

Vieną naktį man su Taugirdu reikėjo pereiti miško ruožą, kurį pats padėjo sodinti. Dabar tas ruožas buvo taip išaugęs, kad pušelėse jau buvo galima slėptis ir net pasirinkti tinkamą vietą slėptuvei įrengti, jeigu tik netoli būtų buvę vandens. Tuomet mudu kalbėjome, kad gal kada nors, kai atgausime laisvę, vėl galėsime šia vieta eiti ir prisiminti partizanavimo metus ir šią naktį, kada stovime tarp Taugirdo sodintų pušelių, kurios tuomet jau bus išaugusios nemažais medžiais.

Ir iš tikrųjų nuo tos nakties praėjo apie dešimt metų, kai aš vienas, dar vis partizanaudamas, keliavau per tą patį miško ruoželį. Vėl sugrižo atmintin anoji naktis ir Taugirdas... Pušelės buvo virtusios jau nemažais medeliais, o Taugirdas...

Nei aš, nei jo motina nežinome vietos, kur jo išniekintą kūną rusai nutrenkė...¹ Laisvės vis dar nėra, net nesimato jos auštančio ryto. Ji, žinoma, ateis, ir pušelės dar gal nebus iškirstos, bet kur būsiu aš...

[...] Taugirdas dalyvavo keliuose kovos veiksmuose ir pasirodė kaip sumanus ir drąsus partizanas. Jis su dviem partizanais, vadovaujami Siaubo (jo pavardė Volungevičius), pastojų kelią iš Kasčiūnų kaimo į Merkinę grįžtantiems ginkluotiems okupanto pareigūnams, tą dieną apiplėšusiems kelis gyventojus. Juos užpuolė Puvočių-Bingelių vieškelyje. Visi priešai buvo nukauti, o partizanai aukų nepatyrė.²

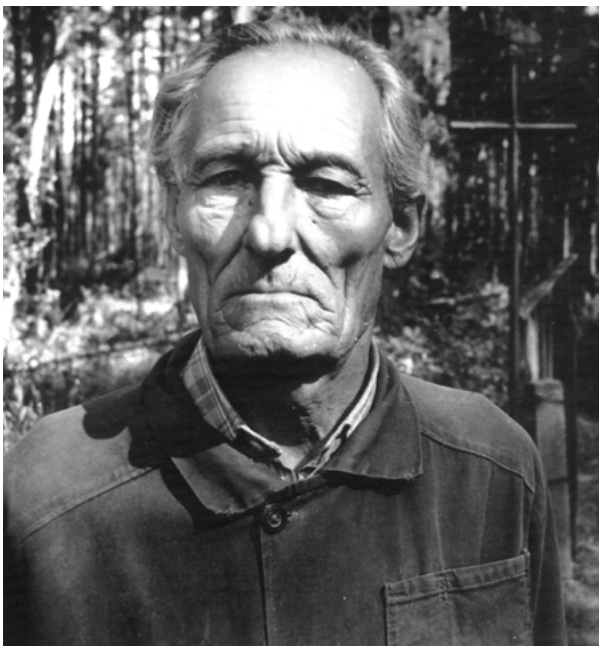
¹ Vanagas nežinojo, kad Taugirdas po žūties buvo slapta palaidotas šiose kapinaitėse.

² A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 344-347*

12

PRIESAIKOS KALNAS

Jonas Jakavonis-Dobilas pasakojo, kad šio kalno šlaite, prie vienintelės čia tuo metu augusios dvikamienės pušies Adolfo Ramanausko-Vanago akivaizdoje davė partizano priesaiką. Priesaikos tekstą Vanagas sakė atmintinai, o prisiekiantys turėdavo ją kartoti garsiai. Šis kalnas buvo beveik plikas, tik su šia dvikamienie pušimi, o prieš akis už nušienautos pievos tekėjo Merkys.

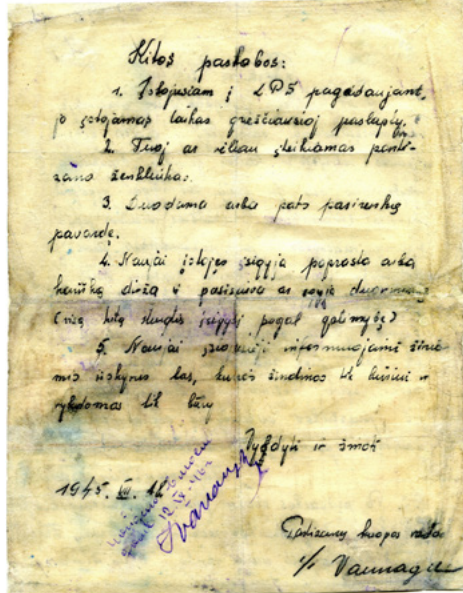
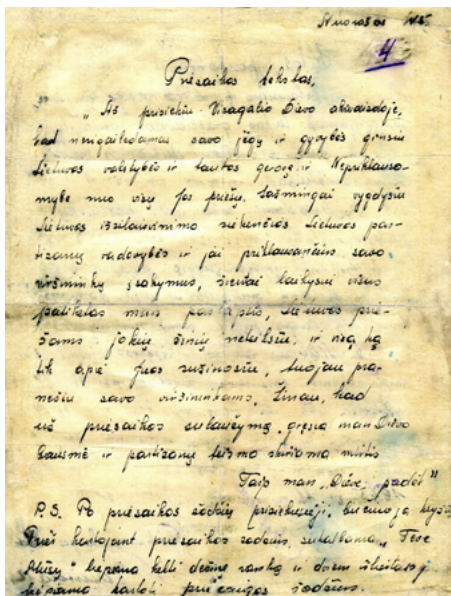
◀ Jonas Jakavonis-Dobilas, 1995 m. Brolių Černiauskų nuotrauka

◀ Dvikamienė pušis, prie kurios Vanagas priėmė priesaiką.

Brolių Černiauskų nuotrauka, 1995 m.

12

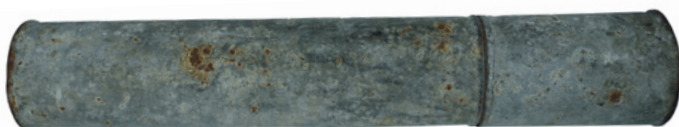

^ Partizanų priesaikos tekstas su pastabomis įstojusiesiems į Lietuvos partizanų sąjungą (LPS). Dokumentą pasirašė partizanų vadas A. Ramanauskas-Vanagas. 1945 m. liepos 18 d.

Dokumentas iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus fondų

> Cinkuotos skardos tūta, kurioje partizanų ryšininkas Jonas Kuzmickas (Ramunėlio brolis) išsaugojo dalį Vanago archyvo.

Iš Merkinės krašto muziejaus fondų

PRIESAIKOS TEKSTAS

Aš prisiekiu Visagaliai Dievo akivaizdoje, kad nesigailėdamas savo jėgų ir gyvybės ginsiu Lietuvos valstybės ir tautos gerovę ir Nepriklausomybę nuo visų jos priešų. Sąžiningai vykdysiu Lietuvos išsilaisvinimo siekiančios Lietuvos partizanų vadovybės ir jai priklausančius savo viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis, Lietuvos priešams jokių žinių neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau pranešiu savo viršininkams. Žinau, kad už priesaikos sulaužymą gresia man Dievo bausmė ir partizanų teismo skiriama mirtis. Taip man, Dieve, padėk."

p. s. Po priesaikos žodžių prisiekusieji bučiuoja kryžių. Prieš kartojant priesaikos žodžius sukalbama „Tėve Mūsų“, liepiama kelti dešinę ranką ir dviem ištiestais pirštais kartoti priesaikos žodžius.

KITOS PASTABOS:

1. Įstojusiam į LPS pageidaujant, jo įstojamas laikas griežčiausioj paslapy.
2. Tuo ar vėliau įteikiamas partizano ženkliukas.
3. Duodama arba pats pasirenka pavardę.
4. Naujai įstojęs įsigyja paprastą arba karišką diržą ir pasisiuva ar įgyja duonmaišį (visą kitą stengtis įsigyti pagal galimybę).
5. Naujai įstojusieji informuojami žiniomis, išskyrus tas, kurios žinotinos tik būriui ir vykdomos tik būry.

VYKDYTI IR ŽINOTI

1945.VII.18

PARTIZANŲ KUOPOS VADAS VANAGAS

A. RAMANAUSKO- VANAGO VADAVIETĖ, JAKOVIŲ SODYBA

Šioje sodyboje buvusiu bunkeriu Adolfas Ramanauskas-Vanagas naudojosi nuo 1945 m. gruodžio 1 d. iki 1946 m. gegužės mėnesio. Vadavietėje nuo 1946 metų sausio ketvirtos iki kovo pabaigos Vanago kvietimu buvo apsistojęs ir partizanų vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis.

Čia buvo suplanuotas Merkinės puolimas, parengtos partizanų apdovanojimo taisyklės, spausdinamas „Laisvės varpas“, įvairūs atsišaukimai į gyventojus. 1997 m. A. Ramanausko-Vanago dukters Auksutės Ramanauskaitės-Skokauskienės, Lietuvos politinių kalinių ir temtinių sąjungos Varėnos skyriaus pirmininko Vytauto Kaziulionio ir sodybos šeimininkų iniciatyva bunkerį pabandyta atkurti. 2022 m. bunkeris atnaujintas Angelės Jakavonytės iniciatyva. 2025 m. sodyboje įrengtas Juozo Jakavonio-Tigro atminimui skirtas muziejus.

[...] Artinosi žiema. Būtinai reikėjo įrengti dar vieną slėptuvę, pritaikytą žiemos sąlygoms. Dabar jau ir pats buvau pažįstamas su vietos gyventojais. Tigro tėvai leido man išsikasti žieminį bunkerį prie savo trobesių. Pats Tigras, kaip ir būrio vadas Gaigalas, tuomet dar gyveno legaliai ir buvo vadinami sėsliaisiais partizanais. Šį bunkerį kasėme nežinant nei Gaigalui, nei Siaubui. Nusprendėme, kad jį turi žinoti tik tie, kurie jame gyvens. Jis buvo ant Merkio upės kranto. Įlindimo anga, padaryta iš pašiūrės, buvo maždaug aštuonių metrų ilgio. Darbo įdėjome nemažai, bet įsitaissėme patogiai ir saugiai.

Ruošdami šią vadavietę, patyrėme ir netikėtumų. Vieną kitą iš jų noriu papasakoti. Bunkeris buvo jau iškastas, liko tik užmaskuoti jo viršų. Tuo tikslu vieni kastuvais iš toliau nešiojo velėnas, kiti klojo jomis bunkerio paviršių. Kai Strazdas ir Gegutis buvo prie pat bunkerio su velėnomis ant kastuvų, iš miškelio pro kluoną išlindo Uosis, Paukštis ir Gaigalas, einantys nuo Nedingės savais reikalais. Visi jie buvo Nedingės būrio partizanai. Situacija buvo nejauki, ir vieni, ir kiti jautėmės lyg pagauti. Tiesa, Gegutis su Srazdu greit numetė kastuvus, bet buvome beveik įsitikinę, kad atvykėliai suprato, jog šioje vietoje daromas bunkeris.

Trumpai pasikalbėjome su atvykėliais šeimininkų troboje apie einamuosius reikalus. Jie sakėsi skubą. Aš nusprendžiau su jais atskirai pasišnekėti. Pabrėžtinai prašiau, kad jie niekam, net kitiems partizanamams neprasitartų apie tas vietas, kuriose mes dažniau pasirodome. Vyrai pažadėjo niekam nepasakoti. Esu tikras, kad jie niekam nė neužsiminė, kad užtiko mus bunkerį bedarančius. Po šio nemalonaus atsitikimo dirbdami nuolat žvalgėmės į pamiškę.

Staiga, kur buvęs, kur nebuvo, iš pamerčio į krantą užlipo netolimo kaimyno mokyklinio amžiaus vaikas. Gal jis ir nesuprato, ko čia mes krapštomės, tačiau Studentas su Strazdu nusivedė jį miškan ir prisaikdino niekam neprasitarti, kad čia mus matė. Liepė nepasakyti net savo namiškiams. Gerai, kad ir toji šeima buvo visiškai patikima.

Galiausiai maskavimo darbai buvo baigti. Kažkuris dar pasiūlė, kad reikia vienam įlįsti bunkerin ir iššauti, o kitiems paklaustyti, ar viršuje labai girdėsis. Sustojome tvarto pastogėje ir ėmėme laukti šūvio. Šūvis buvo visai negarsus. Atrodė, lyg kas tvarte barkštelėjo. Taigi buvome garantuoti, kad nei radijo, nei kalbos garsai viršuje nebus girdimi.

Dar stovėdami po stogu pamatėme pro miško medžius šmėkstelint rusą su kuprine ant pečių. Pamanėme, jog rusai nuo miško ir kluono pusės supa trobesius.

Greit nusileidome pamerkin ir nubėgome į pušynėlį, esantį per du šimtus metrų nuo trobesių. Iš pakraščio stebėjome, ką jie darys. Mūsų planas buvo toks: jei rusai ims artintis, kelsimės per Merkį į kitoje jo pusėje esančius miškus. Žvalgėmės, bet jokio ruso nebuvo matyti. Pagaliau į pušynėlį atėjo vienas iš mūsų šeimininkų ir pranešė, kad pro jų namus praėjo lietuvis, paleistas atostogų iš rusų kariuomenės.

Sugrižome atgal. Buvome labai pavargę nuo darbo, prisinervinę dėl nesėkmių. Kai kam net ėmė atrodyti, kad šiame bunkeryje išvis nesiseks gyventi. Nuėjome miškan ir gerai išsimiegojome. Kitą dieną bunkeryje pradėjome vidaus darbus.

<...> Šeimininkai, pas kuriuos įsirengėme tuos tris bunkerius, buvo nepaprastai sąžiningi žmonės. Jie buvo pasiryžę ne žodžiais, o darbais aukotis, kad tik mums sektųsi kovoti dėl Lietuvos laisvės. Kiekviena tokia šeima – tai nesugriaunama laisvės tvirtovė mūsų Tėvynėje. Ir didžiudamasis galiu pasakyti, kad tokių šeimų šiluose ir visoje Lietuvoje labai daug. Tokių lietuvių darbo ir pasiaukojimo Tėvynei pavyzdžiai suteikdavo mums jėgų ištverti sunkiausias valandas, nes įkvėpdavo tikėjimą lietuvių tautos nemarumu ir sutvirtindavo viltį, kad Lietuva tikrai sulauks šviesios ateities.

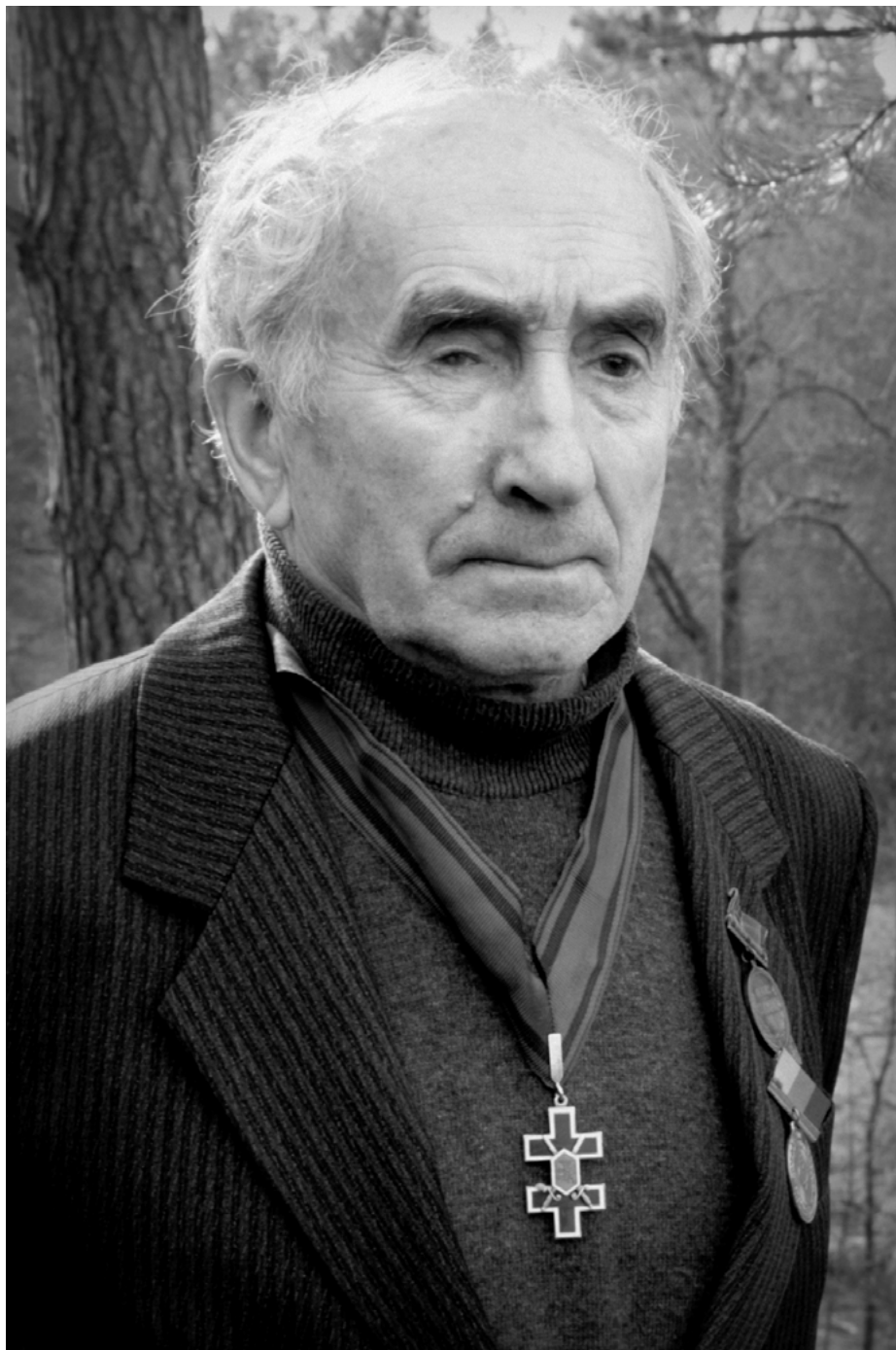
Anksčiau aš manydavau, kad sunkiausiomis Tėvynei valandomis visos tautos ramstis bus inteligentija. Dabar įsitikinau, jog klydau. Tai įrodė nepaprastai sunki mūsų tautai antra bolševikinė okupacija. Šiandien sunkiausią okupacinę naštą velka kaimas, bet kartu jis rodo ir didžiausią priešinimąsi okupantui.¹

< Atminimo ženklas ir bunkeris iki 2022 m.

Brolių Černiauskų nuotrauka

¹ A. Ramanauskas-Vanagas. Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 114-115, 127 p.

◀ A. Ramanausko-Vanago bendražygis Juozas Jakavonis-Tigras.

Brolių Černiauskų nuotrauka, 2010 m.

✓ Juozo Jakavonio-Tigro iškilmingos laidotuvės Kasčiūnų kapinėse. 2021 m. lapkričio 26 d.
R. Guigos nuotrauka

Juozas Jakavonis gimė 1925 m. daugiavaikėje šeimoje Kasčiūnų kaime, prie pat Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Į partizanų gretas įstojo devyniolikos metų. Davęs priesaiką, aktyviai dalyvavo pasipriešinimo kovose, buvo partizanų vadų A. Ramanausko-Vanago ir J. Vitkaus-Kazimieraičio ryšininkas. Dvejus metus trukusi aktyvi J. Jakavonio-Tigro partizaninė kova baigėsi 1946 metų gruodžio 8 dieną, kai savo gimtajame kaime, kaimyno namuose, enkavėdistų suimtas su partizanų spauda. J. Jakavonis savo atsiminimuose rašė: „Kaip vilkai nutvėrė auką, jie nutempė mane į trobą, pradėjo mušti ir kankinti. [...] Nutvėrė grėblio kotą tol daužė, kol jis sulūžinėjo.“

Kankinimai ir kruvini tardymai tęsėsi Merkinės sribynėje, Varėnoje, o galiausiai ir Vilniaus KGB rūsiuose. Ištvėręs nežmoniškų kankinimų, tačiau, nieko neišdavęs, bolševikinio karo tribunolo buvo nuteistas Sibiro tremčiai. Nuo 1947 iki 1959 metų jaunystę praleido Tolimųjų Rytų ir Sibiro lageriuose, šachtose.

Gyvas jis išliko tik dėl įgimto optimizmo ir meilės žmonėms, kurie jam atsakydavo tuo pačiu. 1959 m. grįžus į Lietuvą, į gimtąjį kaimą, susidūrė su vietinės valdžios atšiaurumu: neleido registruotis, negavo darbo, teko dirbti Baltarusijoje. Visus gyvenimo smūgius priimdavo giedra dvasia, su šypsena ir pasiklovimu Aukščiausiojo pagalba.

Jakavonių sodyboje saugomos padėkos, diplomai, straipsniai, reikšmingus susitikimus liudijiančios nuotraukos. J. Jakavonio biografija įamžinta jo autobiografinėje knygoje „Šalia mirties“.

Juozas Jakavonis-Tigras mirė 2021 m. lapkričio 23 d. Iškilmingai palaidotas Kasčiūnų kaimo kapinėse.

Labai daug mums padėdavo šeiminių sūnus Tigras – dar gana jaunas vyrukas, bet uolus ir sąžiningas sėslusis partizanas. Mes jį labai mylėjome už kilniaširdiškumą.

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

DARBAS BUNKERYJE SU PARTIZANŲ VADU J. VITKUMI-KAZIMIERAIČIU

iš A. Ramanausko-Vanago atsiminimų

Dirbti ir gyventi su Kazimieraičiu buvo didelis malonumas. Jis man ir mano vyrams buvo ne tik vadas, bet ir artimos sielos žmogus.

[...] Dirbdavome ilgai. Kazimieraičio jėgos kartais visiškai išsekdavo. Tuomet darydavom pertraukėlę ir, jei sąlygos leisdavo, eidavome pasivaikščioti po mišką. Kazimieraičiui daugiausia tekdavo sėdėti bunkeryje, todėl jis būdavo labai patenkintas pasivaikščiojimu. Aš dažnai dalyvaudavau žygiuose, jų metu išsivėdindavo plaučiai, išsimankštindavo sąnariai.

Kazimieraitis visuomet būdavo optimistiškai nusiteikęs, laisvalaikį mėgdavo dainuoti kartu su kitais. Kiekvieną dieną bunkeryje skambėdavo partizaniška daina.

Kartais ištisas dienas bunkeryje būdavome tik su Kazimieraičiu. Poilsio valandėlėmis labai nuoširdžiai ir atvirai pasikalbėdavome. Tų darbo ir poilsio valandų, praleistų su juo, niekuomet nepamiršiu. Daug ko pasimokiau iš Kazimieraičio, jis man tapo kelrodžiu vėlesnėje partizaninėje veikloje.

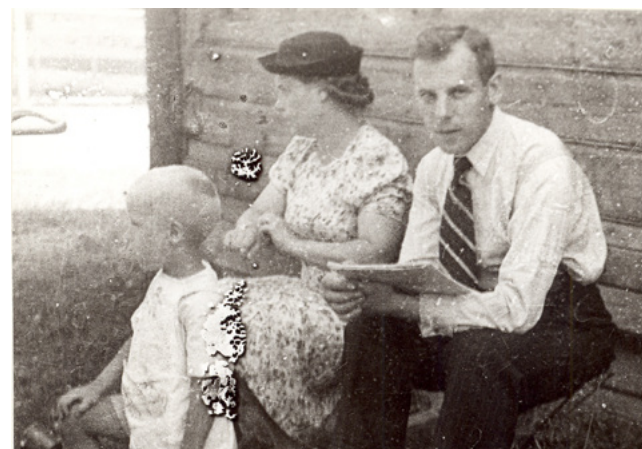
Vieną kartą, kai kalbėjomės pagrindžio reikalais, Kazimieraitis pasakė, kad jis sutiktų pasiduoti priešui ir kentėti kančias, jeigu tai būtų išgirsta užsienio ir pakeltų pagrindžio autoritetą, padėtų Lietuvos laisvinimo eigai. Kazimieraitis nemėgdavo tuščiai švaistytis žodžiais ar klausytis tauškalų. Tokį Kazimieraičio pareiškimą vertinu kaip begalinį pasiaukojimą Tėvynei.

¹ A. Ramanauskas-Vanagas.
Daugel krito sūnų... Vilnius,
1991, p. 160-163

Vienu metu tarp mūsų išsivystė gyva diskusija dėl partizanų pasidavimo į priešo rankas. Aš laikiausi nuomonės, kad kiekvienas partizanas turi būti iš anksto apsisprendęs gyvas nepasiduoti priešui – esant beviltiškai padėčiai, privalo pats nutraukti savo gyvybės siūlą.

Kazimieraitis pareiškė, kad jis nesižudytų, o, pakliuvęs priešui dėl susiklosčiusių ypatingų aplinkybių, kentėtų iki galo. Tokį jo apsisprendimą lėmė gilus religinis įsitikinimas, kad žmogus nėra ir negali būti savo gyvybės šeimininkas.

Aš žinojau, jog partizanas ne visuomet gali būti garantuotas, kad iškentės tas nežmoniškas kančias, kurias sugalvoja priešas. Todėl šiuo atveju taikytina išimtis – partizanas gali ir net privalo pats atimti sau gyvybę, ir tai nebus nuodėmė.¹

< Būsimasis Pietų Lietuvos (Nemuno) partizanų sritys vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Iki 1941 m.

Nuotrauka iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus fondų

KAIP BUVO SUPLANUOTAS MERKINĖS MIESTELIO PUOLIMAS

iš A. Ramanausko-Vanago atsiminimų

Jau buvau pasiruošęs vykti pas A apygardos vadą pulkininką Kazimieraitį į bunkerį, kuriame jį ir jo štabo pareigūnus laikinai apgyvendinau. Kaip tik tuo metu prie manęs priėjo mūsų šeimininko sūnus su maldaknyge rankoje. Jis pasakė, kad maldaknygę pačiupęs nuo Merkio upės pakraščiu plaukusio ižo gabalo. Maldaknygė „Šaltinis“ buvusi atversta ir dar nespėjusi peršlapti. Beje, atverstajame puslapyje buvusi štai tokia malda: „Nugręžkite savo akis į dangų ir melskitės už mane, nes mano siela apleido mano kūną...”

Pamanėme, kad kas nors, matyt, apsivertė su valtimi, kai kėlėsi per Merkį. Kadangi buvo šiokiadienis, tai nusistebėjome, kad nelaimingasis turėjo maldaknygę.

Vos spėjau pasidalyti išpūdžiais su Kazimieraičiu, kai prie bunkerio durelių išgirdome žingsnius. Netikėtai atvyko mano adjutantas Gegutis. Jis pranešė liūdną naujieną: Povočių kaime, poilsio metu netikėtai priešo užklupti, žuvo Marcinkonių bataliono vadas Šernas (leitenantas Kondrotas) su dviem kovos draugais.¹ Jie laikėsi iki paskutinio šovinio, o paskui metėsi į sraunųjį Merkį. Spaudą ir visa kita, ką su savimi turėjo, taip pat sumetė Merkin. Tik dabar mums paaiškėjo, kam ta Merkiu plaukusi maldaknygė priklausė...

Bunkeryje įsiviešpatavo tylą... Visi drauge sukalbėjome maldą už kritusius.

Nutarėme priešui atkeršyti. Pasiūliau pulti Merkinę. Išdėsčiau savo samprotavimus. Kazimieraitis su tuo sutiko ir davė naudingų patarimų.

Supratau, kad įvykdyti šį sumanymą nebus lengva. Reikėjo skubiai surinkti vyrus, kurie jau buvo pasiskirstę gyventi žiemai. Turėjau susitikti ir su Šarūno rinktinės Kar. Juozapavičiaus grupės vadu Siaubu, nes norėjom jį pakviesti į talką.

¹Šerno žūtis. Iš Antano Švedo atsiminimų. 1945 metų gruodžio 4 d. Šernas, Jurginas ir dar du partizanai užėjo į vieną Mardasavo sodybą (turima omeny partizanai Lionginas Švalkus-Šernas, Adolfas Bilinskas-Jurginas, Tomas Kondrotas-Briedis, Martynas Navickas-Kardas. Red. past.).

Tuo metu netoli šios sodybos pasirodė didelis NKVD-istų būrys, kuris šukavo aplinkinius miškus ir kaimus. Nenorėdami šeimininkui užtraukti bėdos, partizanai iššoko pro langą ir bandė nematomi trauktis link Merkio upės. NKVD-istai juos pastebėjo ir šaudydami pradėjo spausti ir stumti vis arčiau prie vandens. Šią tragišką kovą nuo pradžios iki pabaigos matė Jurgino ir dar dviejų partizanų namiškiai, gyvenantys kitame Merkio krante, ir visi Mardasavo gyventojai. Galima tik įsivaizduoti visą situacijos tragizmą!

Pirmiausia buvo sužeistas Šernas, sprogstamoji kulka nukirto jam ranką. Jis prašė, kad draugai jį nušautų, bet nei vienas nesiryzo. Jie nusivedė Šerną prie pat upės ir sugulė ant kranto. Upės kraštai jau buvo užšalę, todėl plaukti būtų neįmanoma. Liko tik dvi galimybės: pasiduoti arba priešintis iki paskutinio šovinio ir mirti. Gulėdami jie atsišaudė, taip neleisdami NKVD-istams prieiti arčiau, kol baigėsi šoviniai. Paskutiniaisiais šoviniais Jurginas nušovė Šerną, kitus du partizanus ir sumetė juos į vandenį. Paskui, atsistojęs ant ledo krašto, paleido kulką sau į kaktą. Jų kūnus nunešė upės srovė. Tikėdamiesi, kad jie dar gyvi, NKVD-istai metė granatas į pakrantę, tačiau ten nebuvo nei gyvų, nei žuvusių partizanų. Vėliau kažkas surado Šerno maldaknygę ir užrašų knygelę, užkibusias ant upėje įšalusios medžio šakos.

Studentą ir Strazdą išsiunčiau surinkti mano žiniai priklausančius Merkio rinktinės vyrus į numatytą vietą. Vadavietėje likau aš, Gegutis ir Trečiokas iš Kasčiūnų kaimo. Bunkerio anga buvo neuždaryta, prie jos numesta iš vytelių pinta vežimo galo užtvara. Tvarkėme ir valėme prancūzišką kulkosvaidį, kurį planavome imti vykdami į kautynes. Kaip tik tuo metu kaimą užplūdo rusai.

Ūkyje, kuriame mes buvome įsikūrę, aštuoni rusai jau darė kratą. Tačiau mes nieko nenujautėme, garsiai šnekučiavomės, o Trečiokas nuleidinėjo kulkosvaidžio spyną tikrindamas, kaip veikia. Keturi rusai atėjo į pastatą, kuriame kaip tik ir buvo lindimo į mūsų bunkerį anga. Du užlipo iš pašiūrės pusės ant tvarto, kiti du liko prie durų.

Šeimininkas stengėsi su rusais kalbėtis kuo garsiau, kad ir mes išgirstume. Bet mes nieko negirdėjome, nes pati anga buvo beveik aštuonių metrų ilgio. Tik dėl to paties ir rusai neišgirdo mūsų bruzdesio. Tačiau ir šiandien man neaišku, kaip rusai, nulipdami nuo tvarto, nepamatė atdaros angos, taip aiškiai apšviestos iš lauko pusės.

Smulkesnės kratos jie nedarė. Tuo metu, kai tie keturi įėjo į pašiūrę, šeimininkė apalpo. Kambaryje buvę rusai įtartinais sužiuro į ją, bet, kitoms moterims paaiškinus, kad šeimininkė serganti nuomariu, numojo ranka ir nuėjo pas gretimą kaimyną. Tik tada šeimininko sūnus, apsimetęs, kad eina girdyti gyvulių, davė mums pavojaus ženklą.

Greit uždarėme angą ir laukėme, kas bus toliau. Po kiek laiko buvo duotas ženklas, kad pavojus praėjęs. Tada ir sužinojome, jog tik per plauką likome gyvi.

Vakare su Gegučiu išvykau susitikiman. Paaškęjo, kad Nemunas ties Uciekos dvaru sustojo kaip tik tą vakarą, kai mums būtinai reikėjo persikelti, nes susitikimas turėjo įvykti antroje upės pusėje. Ūkininko drąsinami ir jo vadovaujami, ant dviejų ilgų lentų peršliaužėme vagą. Pats Siaubas į susitikimą atvykti negalėjo. Susitikome su jo įgaliotais partizanų vyresniaisiais – Virtuozu, Vyturiu ir Savuku. Susitarėme taip: Siaubas skubiai surenka vyrus ir (1945 m.) gruodžio 14-osios naktį maždaug 2,5 km atstumu nuo Merkinės sunaikina keletą aršių komunistų. Paskui patraukia dar arčiau miestelio ir, užėmę pozicijas, laukia. Neabejojome, kad rusai, kaip ir paprastai, visomis pajėgomis puls ton pusėn. Tuomet aš su savo vyrais, vos išgirdęs, kad Siaubo vyrai kaunasi, puolau patį miestelį. Pasitarimą baigėme greitai, nes lauکه pajutome atlydį. Tuo pat budu persikėlėme atgal per Nemuną. Vėliau sužinojome, kad dar prieš švintant Nemunas vėl pajudėjo.

Dabar patraukėme tiesiai į tą vietą, kur buvo numatytas susitikimas su Marcinkonių bataliono vyresniaisiais. Ten radome du kovotojus: Nemuną ir Vieversį. Jie pažadėjo, kad atvyks 10 vyrų ir drauge dalyvaus kautynėse. Turėjo atsigabenti minosvaidį ir nedidelį kiekį minosvaidžio šovinių. Kitai jų dalinio vyrų grupei daviau uždavinį apšaudyti plentą galintį vykti pastiprinimą priešui kautynių metu.

Druskininkų bataliono vadui Balučiu (Balčiūnui iš Gudelių k.) su jam priklausančiais vyrais pavedžiau gruodžio 15-osios rytą nukirsti telefono laidus, jungiančius Merkinę su Druskininkais, ir visaip trukdyti vykstančiam priešui pastiprinimui.

Gruodžio mėn. 13 dienos vakare pradėjo rinktis vyrai. Dalis iš jų tik čia sužinojo, kam jie šaukiami.

Vis dėlto dauguma partizanų apie būsimą žygį buvo informuoti jau prieš porą dienų, nes ne visi vadai išlaikė paslaptį. Vienas iš tokių – Butageidis. Jis šia žinia jau buvo pasidalijęs ne tik su vyrais, bet ir su kai kuriais civiliais. Vėliau buvo tvirtinama, kad net priešas sužinojo, jog partizanai ruošiasi pulti Merkinę, tik nesitikėjo, kad taip greit, be to, abejojo paleisto gando tikrumu, nes panašaus pobūdžio gaudų, ypač vėliau, sklandydavo gana daug. Jei jie būtų patikėję ir ruošęsi, mus visus būtų ištikęs liūdnas likimas. Už šį nusižengimą Butageidis vėliau buvo atleistas iš pareigų.

Iki gruodžio 14-osios ryto susirinko apie 70 vyrų. Tvarkėmės ir ruošėmės kautynėms. Paskyriau vyresnius, kurie turėjo vadovauti grandims, skyriams ir būriams, nes anksčiau paskirtieji organizacinių požiūrių ne visi tiko būti vadais kautynių metu.¹

¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 114-115, 127 p.*

✓ Dainavos apygardos
Kazimieraičio rinktinės
partizano skiriamasis
antsiuvas.

1947 m. rugsėjo 25 d. įvyko visuotinis Dainavos apygardos partizanų vadų sąskrydis. Mano, kaip išrinkto naujo Dainavos apygardos vado, pasiūlymu Merkio rinktinės pavadinimas buvo pakeistas: ji pavadinta Partizano Kazimieraičio rinktine. Visų žymesniųjų partizanų vadų posėdžiai būdavo pradami pagerbiant kritusius kovoje partizanus, o ypač pabrėžiama Kazimieraičio asmenybė.²

²A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, 238 p.*

MALDA UŽ TĖVYNĘ

Dieve, kuris leidai tautas ir įdiegei joms
laisvės troškimą, gražink ir mūsų Tėvynei
laisvės dienas. Tegu tie bandymai,
kuriuos Tu skyrei mūsų šaliai, nebūna
jos pražūčiai, bet greitesniam jos
prisikėlimui ir didesnei dvasinei gerovei.

Laimink, Viešpatie, mus, kurie su ginklu
stojom prieš savo pavergėjus. Duok
mums jėgų pakelti didžią partizano dalią.

Padaryk, kad visi mes grįžtume į namus,
nešdami naują atgimimo ugnį.

Siųsk, Viešpatie, išminties ir stiprybės
dvasios tiems, kurie dirba mūsų tautai
ir aukojasi jos labui.

Padėk savo tėviška meile ir globa
pasilikusiems namuose mūsų broliams
ir sesėms.

Stiprink dėl Tavo vardo ir tautos
laisvės kenčiančius, guoski liūdinčius ir
nuskriaustuosius, amžiną šviesą suteik,
Viešpatie, tiems, kurie jau yra mirę
kovos lauke.

Švenčiausioji Mergele Marija, Aušros
Vartų gailestingumo Motina, pavesk
savo dieviškajam Sūnui Jėzui Kristui
mūsų Lietuvą, kuri taip nuoširdžiai
Tave myli ir garbina.

Neleisk, kad Tavo sūnaus vardas
būtų išrautas iš lietuvių širdies.

Šventasis Kazimierai, mūsų tautas
Globėjau, vadovauk mūsų kovai dėl
laisvės, kaip kitados kad stebuklingu
būdu vadovavai mūsų tėvams.

Per Kristų mūsų Viešpatį, kurį tiki,
išpažįsta ir myli kiekvienas taurus
lietuvis. Amen.

Viršum žemės numirusio juoko,
Viršum plieno, ugnies ir patrankų,
Pro žvaigždžių ir pro mėnesio šokį
Kažkas tiesia kruviną ranką.²

² Iš leidinio *Ženkime su malda*.
LLKS partizano maldos ir
apmąstymai, 1950 m.

1946-uosius metus sutikome žygiuodami.
Širdyje nejutau jokios Naujųjų metų
nuotaikos. Nei mes ką sveikinom, nei
mus... Tik žiūrėjom, kad nepargriūtume
ant apledėjusio kelio, ypač tada, kai
ateidavo eilė nešti paklodėje įrištą
radijo aparatą.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

14

PUVOČIŲ KAIMAS IR KABANTIS TILTAS

V. Vyšniausko nuotrauka, 2017 m.

14

VISIŠKAI SLAPTAI

AKTAS

1956 m. spalio 15 d.

VILNIUS

Mes, žemiau pasirašę gydytojų komisija, kurios sudėtyje LTSR MVD kalėjimo Nr. 1 chirurginio skyriaus vedėja vyr. ltn. E. A. Lagotskaja, chlurgas-konsultantas V. S. Vorobjov, 1.0. sandalies viršininkas kpt. Kuzmin, surašėme šį aktą apie tai, kad:

Kalinys Ramanauskas Adolfas, Liudviko g. 1918 m. pristatytas į kalėjimo Nr. 1 chirurgini skyrių 1956 m. spalio 12 d. 16 val. 30 min. itin sunkioje būklėje. Į klausimus neatsakinėja, be sąmonės, periodiškai veido, viso kūno galūnių raumenų traukuliai.

Pulsas vos juntamas, minkštas, kr. spaudimas 60/40. Ligonis visas kruvinas. Lytinių organų srityje masyvus raištis, persisunkęs šviežiu raudonu krauju, nuėmus raišti pastebėti didžiuliai kraujo krešuliai, ant mašnos - plati plėštinė žaizda, padengta kraujo krešuliais.

Dešinė akis padengta hematoma ant viršutinio voko, t. p. ant voko pastebėtos 6 durtinės žaizdos, pagal diametrą padarytos plonu laidu ar vinimi, siekiančios akį: daugybė mėlynių pilvo srityje, kairės rankos 3-o piršto pjautinė žaizda.

Išvedant ligonį iš šoko, skubiai perpiltas kraujas 400, gliukozė 40%-40, morfijus, vaistai širdžiai.

Po šių priemonių pakilo kraujo spaudimas iki 120/80, pulsas tapo patenkinamas, sąmonė vis dar neaiški. Ligonis nugabentas į operacinę.

¹ Pažodinis vertimas iš rusų k.
LYA, f. K-1, ap. 58 b. 44618/3;
KAB (2), l. 40, 41.

Ant lytinių organų pastebėta: dešinėje mašnos pusėje didelė plėštinė žaizda ir kairėje pusėje žaizda, nėra abiejų kiaušinėlių, sėklidžių kanalėlių.

Padaryta chirurginė operacija pašalinant negyvus audinius, sustabdytas kraujoplūdis. Mašnos žaizdos užsiūtos ketguto siūlais.

Operacijos metu komplikacijų nebuvo. Po operacijos sąmonė liko neaiški, nors operacijos metu ligonis reagavo į skausmą. Sąmonę atgavo 1956 m. spalio 13 d. Pastaruoju metu pravedamas gydymas: antibiotikai, vaistai širdžiai, perrišimai.

Ligonį konsultavo spec. gydytojas okulistas, nes pas kalinį Ramanauską daug durtinių žaizdų ant dešiniojo voko ir akies, galimas dešinės akies regimojo nervo pažeidimas. Kraujo išsiliejimas į akį. Paskirtas gydymas. Pooperacinis periodas normalus, be komplikacijų, nors laiko praėjo dar labai mažai. Ligonis taisosi.

Pooperacinė diagnozė: trauminis šokas. Plačios mašnos žaizdos - nėra mašnos turinio. Aštrus kraujoplūdis. Durtinės žaizdos ant dešinės akies. Savęs sužalojimas.

Tardymas galimas (sėkmingai gydant) po 2-3 savaičių,

MVD KALĖJIMO NR. 1 SKYRIAUS VEDĖJA
VYR. LTN. LAGOISKAJACHIRURGAS
KONSULTANTAS VOROBJOV MVD KALĖJIMO
NR. 1 VIRŠININKAS KPT. KUZMIN¹

< A. Ramanauskas-Vanagas valstybės saugumo komiteto (KGB) prie Lietuvos SSR Ministrų tarybos vidaus kalėjime. Vilnius. Ne anksčiau kaip 1956 m. spalio 12 d. Fotonuotrauka.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, KAB, l. 19 ap.

A. Ramanauskas-Vanagas saugumo buvo sulaikytas 1956 m. spalio 12 d. Kaune. Iš čia iš karto nugabentas į KGB vidaus kalėjimą Vilniuje, kuriame buvo kalintas, kankintas ir tardytas beveik metus.

LSSR Aukščiausiasis Teismas 1957 m. rugsėjo 25 d. jam skyrė mirties bausmę. Nuosprendis įvykdytas tų pačių metų lapkričio 29 d. Vilniuje. Vanago kūnas slapta užkastas bevardėse Našlaičių kapinėse, kurios paslaptį išsaugojo 61 metus. Einant 28-uosius atgautos nepriklausomybės metams, po išsamių ir ilgalaikių Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojų tyrimų ir paieškų, 2018 m. birželio mėn. archeologams pavyko nustatyti A. Ramanausko-Vanago palaikų užkasimo vietą Vilniaus Našlaičių kapinėse ir juos rasti. 2018 m. spalio 6 d. partizanų vado palaikai iškilmingai palaidoti Antakalnio kapinėse valstybės vadovų panteone.

⌣ A. Ramanausko palaikai Šv. Jonų bažnyčioje 2018 m. spalio 5 d.

D. Pipo nuotrauka / delfi.lt

> Lietuvos kariuomenės garbės sargybos kuopos kariai neša karstą su A. Ramanausko-Vanago palaikais. Palaikai palaidoti Antakalnio kapinėse 2018 m. spalio 6 d.

V. Balkūno nuotrauka

^ Dainavos apygardos štabo nariai.

Pirmoje eilėje iš kairės: 1. Vaclovas Voveris-Žaibas,
2. Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Antroje eilėje iš kairės: 1. Viktoras Kazlauskas-Vanagas,
2. Feliksas Daugirdas-Šarūnas, 3. Jonas Jakubavičius-
Rugys. 4. Bernardas Navickas-Girinis [1948 m.].

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618,3, t. 6, l. 232-2.

Fotografijos spalvų aut. – Ž. Buržinskas

DZŪKIJOS PARTIZANŲ HIMNAS nuo 1945 m.

Ar sninga, lyja naktį, dieną,
Ar šaltis kausto mus,
Žinau aš ginklo rūšį vieną -
Kiekvienas čia ramus.

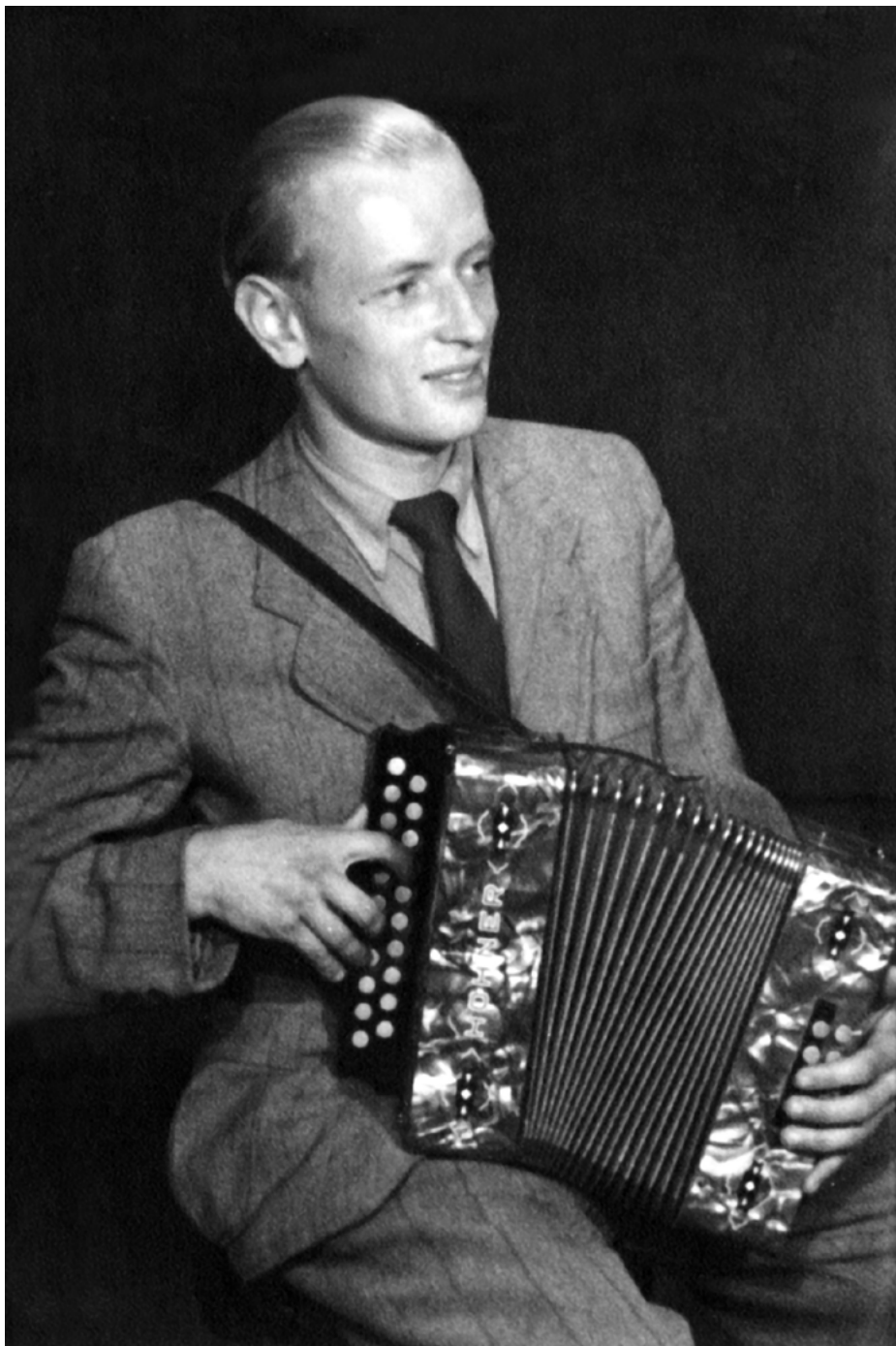
Mes partizanai vyrs į vyrą,
Mes viešpačiai miškų.
Ar dainos skamba, švinas byra,
Visur mums bus ramu.

Mums plieno šalmai galvas dengia,
Širdis pilna garbės.
Aplink granatom apsispengę -
Ranka nesudrebės.

Tėvynės meilė aiškiai spindi
Akyse ir veiduose,
Ir žemės jie tėvų nei sprindžio
Niekuomet neatiduos.

Maža Tėvynė, bet galinga
Iš praeities laikų,
Ir tokių vyrų jai nestinga
Praeit keliams didiems.

Iš knygos *Sušaudytos dainos*.
Vytautas Ledas, Henrikas Rimkus, 1990 m.

Turiu prisipažinti, kad partizaniška daina buvo ir mano neperskiriamas draugas. Su Jūrininku ir vėliau man teko drauge gyventi ir dalyvauti žygiuose, todėl mudviejų repertuare buvo ir linksmesnių, ir liūdnesnių dainų. Šioje srityje mano mokytojas buvo Jūrininkas, nes jis turėjo geresnę klausą.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

< A. Ramanauskas apie 1944 m.

Nuotrauka iš A. Ramanauskaitės-Skokauskienės archyvo

Aš esu kalbėjęsis su daugeliu eilinių partizanų, taip pat su jų vadais, ir mūsų bendras pageidavimas buvo tas, kad tuomet, kai Lietuva atgaus laisvę, kiekviename miestelyje, toje vietoje, kur buvo išniekinti partizanų lavonai, būtų pastatytas kryžius ir paminklas.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

Maršruto A. Ramanausko-Vanago laisvės kovų takais**Merkinės krašte kūrėjai:**

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija,
Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras,
Merkinės krašto muziejus

Leidinį parengė ir išleido

Merkinės krašto muziejus

Leidinio sudarytojas:

Mindaugas Černiauskas

Leidinio partneriai:

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija,
Druskininkų rezistencijos ir tremties muziejus

Projektą finansuoja:

Varėnos rajono savivaldybė

Leidinio dizainas:

Greta Janutytė

Už iliustracijas dėkojame:

A. Ramanauskaitei-Skokauskienei, A. Černiauskui,
V. Balkūnui, A. Kašėtai, D. Pipui, Ž. Buržinskui, B. Turskiui,
V. Vyšniauskui, Lietuvos ypatingajam archyvu, Okupacijų
ir laisvės kovų muziejui, Lietuvos centriniam valstybės
archyvui. Už pagalbą rengiant leidinį dėkojame
Virginijai Pugačiauskienei, Giedriui Valentukevičiui.

Spausdino: „VŠĮ Pasaulio kalbos“**Tiražas: 500**

Žiedinio tako ilgis 22 km.

Žygį pradėti galima iš bet kurio tako taško.

Trasa nužymėta žaliomis granatomis ir rodyklėmis.

Ryškiausi Adolfo Ramanausko-Vanago partizaninės kovos puslapiai buvo parašyti Dainavos žemėje: nuo Mokytojo iki Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Gynybos pajėgų vado.

Šis maršrutas LLKS Tarybos 1949 m. Vasario 16 d. Deklaracijos signataro A. Ramanausko - Vanago kovų keliais veda takais ir miško keliukais, per kaimus ir pamerkių pievomis, vietas, kur davė priesaikas, planavo Merkinės puolimą, svajojo apie laisvą Lietuvą, fotografavosi ir kovojo Vanagas bei jo bendražygiai. Čia gyveno žmonės, kurie jį rėmė, globojo ir saugojo pačioje beviltiškiausioje situacijoje, kai gyva buvo tik viltis ir tikėjimas, kad meilė nugalės neapykantą ir baimę.

